mentariorum in Marcum a, idem ferè dicit; ſic etiam declarans myſticè, quod Petri ſocrus mox, ut à febre curata eſt, miniſtravit b. Addi poteſt Saulus illico poſt converſionem prædicans c, ſed & in conſtitutionibus Apoſtolicis refert Clemens d, quod hinc probatur, pœnitentes in priſtinum gradum dignitatis reſtitui, allato etiam prodigi filii exemplo. Denique Auguſtinus e, Donatiſtis detrectantibus Catholicos velut iniquos, & impios, objicit præſentem locum, & exemplum Chriſti, qui tanta Phariſæis imprudentibus loquebatur, quia multi poſſent ex aliis prudentes audire.

Vias tuas,) Aliàs vidimus nihil intereſſe inter vias viamque ſed utrovis modo ſignificare, rationem, inſtitutum, modum, morem, conſilium, voluntatem aliquid agendi, actiones ipſas & opera, ſive bona ſive mala. Hic vero poſſumus intelligere duas illas vias miſericordiæ & veritatis, hoc eſt juſtitiæ aut fidelitatis in promiſſis, de quibus actum Pſ. XXIV. f cuncta etiam opera Dei tum naturæ, tum gratiæ; cum legibus & præceptis: ad hæc virtutes & vitia, ut vitentur poſteriora, priores adamentur. Docentur omnia iſta in Pſal. & quæcumque Scripturæ ſacræ libris aliis continentur, ut poſt Dionyſium g, Athanaſius h, inductione etiam facta demonſtrat, & in præfatione docuimus, partimque hinc inde in præcedentibus Pſalmis, & ſatis diligenter Mazzarinus noſter i, oſtendens etiam quam apta iniquis impiiſque multa Pſal. contineantur: valet cognitio harum viarum omnium: nec non ea quæ liberabilibus comprehenditur artibus, ſuo quodam modo ad revocandos iniquos in viam rectam impioſque convertendos ad Deum. *Vias Domini* demonſtrari ſibi petebat David k, & ſemitas edoceri: hocque ipſum Meſſiam facturum prædixit Iſaias l. Miniſtros Chriſti oportet non ſuas vias & adinventiones, nec ſeipſos prædicare, ſed Chriſtum m, & vias ejus; ſicut præcurſor faciebat, jubens parari; dirigi viam Domini, & dirigens alios ad ipſum, quem etiam extento digito demonſtrat. In Pythagoræ littera *diſcrimine ſecta bicorni* Y, & *in Herculis bivio* non diu deliberandum quam ſequi partem debeamus. *Ne declines ad dexteram neque ad ſiniſtram: averte pedem tuum à malo. Vias enim quæ à dexteris ſunt, novit Dominus, perverſæ vero ſunt quæ à ſiniſtris ſunt* n. Quum prohibemur declinare ad dexteram, Auguſtinus o explicat, ne in ea, quam noſſe, id eſt, approbare dicitur Deus, declinemus, eam nobis aſſignando. Simplicior ſenſus eſt, ut quum quis inierit viam bonam, recta ſemper incedat, nec in alteram partem, extremumve vitiorum, per exceſſum, aut defectum ob proſperitatem vel adverſitatem; ſtudio amicorum vel odio inimicorum. Denique non dexteram Dei tenere vetamur, qui ſtatuet in judicio juſtos ad dexteram p, ſed noſtram. *Non enim via mea, ait Dominus* q, *via veſtra*; & via noſtra, *ſcandalum* nobis r, & non via *civitatis habitaculi* ſ, ſed tenebroſa, ita ut neſciamus ubi corruamus t, *lubrica* u, complanata x lapidibus, & vias Domini ignorantes, non introeamus *in requiem Domini* y. Tanti refert qua quis gradiatur via, præſertim ab adoleſcentia, quam viam Salomon z ſibi penitus ignotam affirmavit ἐν νεότητι, quod alii minus correctè legunt *in adoleſcentula*. Attende ad viam quæ a *Chriſtus* eſt, initium *viarum* b *Dei*; quibus bene creaturis & nobis facit, & ad eam quæ Behemoth, principium quoque *viarum Dei* c, quibus punit: *invidia* enim *Diaboli mors introivit in orbem terrarum* d. Behemoth ſive Lucifer inter puras creaturas naturaliter perfectiſſimus, Chriſtus gratiæ donis excellentiſſimus: uterque etiam propterea principium & initium *viarum* Dei.

Et impii ad te convertentur.) Huc tendit doctrina, ut moveat, & perſuadeat: non, ut delectet ſolùm, quamvis qui hoc ultimum dumtaxat intendit, non docet quidem, & qui benè docet non poteſt quin etiam delectet, qui docet, inquam, vias illas Domini quas diximus. Iſte omnis fructus, ut auferatur *peccatum* e, ſicut in hoc apparuit Filius Dei, ut diſſolveret opera f Diaboli. In Pſalm. XXXIX. poſtquam David exauditas preces ſuas dixit, eductum ſe de lacu miſeriæ & de *luto fæcis* g ſubdit h, Deum immiſiſſe *in os ſuum canticum novum carmen Deo noſtro*, quod eſt, ut habetur infra verſ. 4. *Exultabit lingua mea juſtitiam tuam*, ait præterea i, *videbunt multi & timebunt, & ſperabunt in Domino*, id vero eſt quod hic dicitur, *& impii ad te convertentur*. Propoſuit item

a Hom. 6. b Mat. 1. 13. c Act. 9. 20. d l. 2. c. 41. e 3. con. Creſc. c. 45. f verſ. 10. g Eccl. Hier. c. 3. p. 3. h Tract. de Pſ. inte. p. ad Marcell. i Diſcur. 7. 9. K Pſ. 24. 4. l c. 2. 3. m 1. Cor. 4. 1. n Prov. 4. 27. o Epiſt. 47. & 9. 48. in Deut. & 7. de pecc. merit. c. 35. p Mat. 25. 33. q Iſai. 55. 8. r Pſ. 48. 14. ſ Pſ. 106. 4. t Prov. 4. 19. u Pſ. 34. 6. x Eccl. 21. 11. y Pſ. 94. 11. z Pro. 30. 19. Minus correcta lectio Pro. a Joan. 14. 6. b Prov. 8, 22. c Job, 40. 14. d Sap. 1. 13. Chriſtus & Behemoth principium & initium viarum Dei. e Iſa. 27. 9. f Joan. 3. 8. g verſ. 3. h verſ. 4. i Ibid. 4.

exemplum ſuum Pſalmo XXXIII. *Accedite ad eum* k; &c. *Iſte pauper* l *clamavit*, &c. id eſt, ergo ipſe clamavi. Contendere doctor debet, ut alios non ad ſeipſum convertat, ſed ad Deum, & perſuadere, ne quæ declamat contra vitia, dicta putent auditores, non ſibi ipſis, ſed aliis. Expedita converſioni via vias peccatori ſuas cogitandas proponere obliquas, periculoſas, malas, contrarias divinis. *Cogitavi vias meas*, inquit doctor m hic noſter, *& converti pedes meos in teſtimonia tua*. Magna vis doctrinæ divinæ ac legis, ut convertat animas n, ut vitioſos commutet affectus, propoſitumque convertat, ut ſacrilegis pectoribus ſtudia pietatis infundat; ut hi qui ſine lege vivebant, convertantur ad Dominum; ut qui ante avertebantur regalis quoque exemplo pœnitentiæ, & qui iniquitates & acerba exercebant flagitia, corriguntur, ut fide atque operæ converſi doctrinæ remedium ſalutaris accipiant, ingrediantur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diverticula præcipitis prolapſionis offendant. Hæc ferè ſunt Ambroſii; & præterea quod ſicut bonæ vitæ ſpecimen & virtutis exemplar in iis viris eſt, qui inoffenſa vitæ ſuæ tempora percurrerint; ita qui anteactis renuntiantes flagitiis vel incredulitatis erroribus emendaverint curſum poſterioris ætatis, his ad imitandum propoſiti ſunt, qui vel opere vel cogitatione labuntur. Obſervat etiam quod non dixit David: *Docebo juſtos quia noverunt vias Domini*, quemadmodum & auctor prudentiæ, inquit, & magiſter omnium dicit o. *Non veni juſtos vocare, ſed peccatores*: &, *non opus eſt ſanis medicus, ſed infirmis*. Denique innuit poſſe iſta verba, *docebo iniquos*, &c. ex perſona illius intelligi qui gentes vocavit, hoc eſt, Chriſti, per ſuos videlicet diſcipulos p, quibus & per eoſdem *notas* ſibi *vias vitæ* factas q manifeſtavit. Caſſiodorus ait, fortaſſe prævidiſſe Davidem per iſtum Pſalmum ſequentes populos copioſiſſimè pœnitentiæ munera perituros. Quin tamen juſti doceri quoque poſſint, & ſapientibus prodeſſe ſapientes, ambigi nequit, probatque integra epiſtola Seneca r. Juſtis ipſis viæ Domini duræ videntur initio, eaſque propter verba labiorum illius cuſtodiunt ſ poſtea eaſdem currunt dilatato corde t. Poſtremo notatu dignum quod ait David, *impii ad te convertentur*, non autem impios convertam: converſio enim eſt opus Dei cooperante libero arbitrio ejus qui convertitur; Doctor ſeu prædicator proponit ſolùm, ac remotiùs diſponit plantando veluti ac rigando, quod Paulus u ait parvi momenti eſſe, ſi conferatur videlicet cum Deo *qui dat incrementum*. Nihilominus magna boni ac pii Doctoris laus, honor, præmium: quia *fulgebit quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad juſtitiam erudierit multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates* x.

K verſ. 6. l verſ. 7. m Pſ. 118. 59. Doctrinæ divinæ vis. n Pſ. 18. 8. o Matt. 9. 13. p Matt. ult. 19. q Pſ. 15. 11. r epiſt. 119. ſ Pſ. 16. 4. t Pſ. 118. 32. Notatum dignũ hoc loco. Converſio opus Dei cooperante arbitrio ejus qui convertitur. Pii Doctoris præmia. u 1. Cor. 3. 6. 7. x Dan. 12. 3.

Verſ. 16.) Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ, & exultabit lingua mea juſtitiam tuam.

NOn contentus tot antea modis veniam & ſanctificationem poſtulare, veluti territus docendi ſponſione quam fecit, nec non paratus celebrare divinas laudes, ut hic etiam poſtque meminit, veretur ne adhuc non perfectè expiatus tam ſanctas res tractare videatur: timet ne duplici quaſi ſorde contaminatus adulterii homicidiique qui *ſanguines* vocari poſſunt, profanus ac pollutus tamquam ad ſacra cenſeatur accedere. Quocirca deprecatur unicum ſalutis auctorem, ſe ut omnino liberum reddere reatu dignetur, ſic, nec aliter, cum ſumma lætitia & jucunditate, laudaturum juſtitiam ipſius, quod de nocentibus innocentes efficiat, tùm ſeipſum, tùm opera quoque ſua illos docturum quos promiſit, unde ſimul conſtet, quam eos juſtè perſequatur qui veniam petere noluerunt, nec emendari & corrigi.

Præter ſenſum iſtum communiorem & planiorem de criminibus homicidii & adulterii ſub *ſanguinum* vocabulo Athanaſius docet potius innuere Davidem cupere ſe liberari à cruentis ſacrificiis, quod adhuc magis in ſequentibus exprimitur verſibus 18. & 19.

Tertio Innocentius III. addit ad primum ſenſum, ut liberet Deus de ſuppliciis infernalibus, juxta illud y; *Inebriabo ſagittas meas ſanguine*: & quum ſe doctorem pro-

y Deu. 32. 42.

profeſſus ſit David, vereri ne propter negligentiam, ſanguis aliorum *de manu* ipſius requiratur a; quam ab eo Paulus mundam ſe habere dicebat. Quartum tradit Hugo, ſed myſticum ſenſum, ut petat liberari *de ſanguinibus*, id eſt, per ſanguinem Chriſti pretioſiorem omni alio ſanguine, à vilibus ac nefandis peccatorum ſanguinibus, quos innuit pronomen (*me*) nec obſtat præpoſitio (*de*) nec enim excludit ſemper, ſed includit aliquando, ut c *unde te poſſum ſalvare? de area? vel de torculari?* Quintus placet Agellio, velle liberari à *viris ſanguinum*, qui ſanguinem ac vitam ipſius petant, & quorum ſe furori, atque immanitati permiſſum timebat propter peccata: ſciebat enim homicidam ſecundùm legem plecti debere d morte, & *virum ſanguinum* abominabilem Deo e eſſe, nec *dimidiare dies* f. Hebræi & Hebraizantes, ut Arias, Clarius, Vatablus, Crucius noſter, præterea Humerus g Peregrinus Herus amplectuntur hunc ſenſum, & favet Paraphraſtes, *libera me de judicio interfectionis* מדין קטול *midin ketol*. Huic affinis ſextus, deprecari domeſticas cædes, quas Dei nomine comminatus ei fuerat Nathan h. Joannes Baptiſta de Navarete, perſequitur multis verbis iſtum ſenſum i, contra homicidium ſimul fuſè diſputans. Septimus per anagogem traditur ab Euthymio: ſic enim ipſe loquitur; & à Nicephoro, ut ſanguinibus dæmones deſignentur, qui ſanguine gaudent, tam occiſorum hominum quàm immolatorum animalium. Lombardus cum Auguſtino indicat octavum, ut liberetur ab omni corruptione, non tantum culpæ, ſed etiam pœnæ, atque incorruptionem conſequatur futuræ vitæ. Nonus Alphonſi à Caſtro k, ut ſanguines ſint fomes peccati, ſive concupiſcentia, origo multorum peccatorum, quem fomitem tolli vellet David, aut ſaltem coerceri, ſicut Paulus l oravit à ſe auferri *ſtimulum carnis*, & ut diſcederet.

Mitto accommodatitium ſenſum, quo *ſanguineis* pro conſanguineis accipiendo, is dicatur liberius exultare & celebrare laudes divinas, qui illorum non teneatur amore immodico. *Væ qui ædificant civitatem in ſanguinibus* m: ſuffuſio ſanguinis quam vocant, oculis noxam affert, ne clare cernant. Lege poſtea ſenſum iſtum apud Cæſarem Calderarium in Italicis diſcurſibus, & apud Sebaſtianum Gomeſium. Ibi alium affert Calderarius de illo qui mercede fraudat operas: quem Scriptura vocat n *hominem ſanguinis*, qui ut purpura interdum induitur, ita ſanguine alieno. Ad tritiorem ſententiam de homicidio Uriæ Cajetanus addit magis Davidem timuiſſe ne prohiberetur templum ædificare, quàm quod ut acceperat reſponſo divino o, eſſet vir bellator, & ſanguinem fudiſſet, juſto nimirum bello. Timuit potius quum jam de non ædificando templo certus eſſet, ne quod etiam Cajetanus aſſerit, repelleretur à propagatione Regiæ gentis, & proinde ne non prodiret ex ejus ſemine Meſſias. Per *ſanguines* conſentio eidem, & Lyrano, aliiſque, intelligi maxime homicidium non Uriæ dumtaxat, ſed aliorum præterea qui juxta muros occubuerant obſeſſæ urbis in eo conflictu, quem Joab ut Uriam tolleret de medio, ſecundùm Davidis præceptum indixerat p. Præter hoc Uriæ, & aliorum conſequenter homicidium, adulterium David patraverat, & poſtea in recenſione populi peccaverat q: tamen ſcribitur de illo quod *fecit rectum in oculis Domini, & non declinavit ab omnibus quæ præceperat ei cunctis diebus, excepto ſermone Uriæ Hethæi* r. Cauſſa eſt, quia homicidii gravitas tanta eſt, ut alia, etiam id quod erat contra ſe, ſileri Deus ſit paſſus. Quamquam per *ſermonem Uriæ* comprehendatur quoque, ſed rectè ac honeſtè adulterium adverſus uxorem illius; & numeratio populi gravius in ipſo populo, quam in Davide peccatum fuit: lege Abulenſem ſ. Vetitus guſtus ſanguinis t ſymbolum fuit tacitæ admonitionis, ne concupiſcentiæ aſſentiremus, & motibus concupiſcibilis, iraſcibiliſque aſpectus: in timore etiam ſanguis concurrit ad cor. Et quod attinet ad menſtruum ſanguinem cum quo peccata comparantur u abominabilem & horribilem fœditatem, ob indigeſtionem, ob ſterilitatem, ob ſympathiam quamdam cum curſu Lunæ: ob lethales morbos qui ſi retineantur, generant: hujus rei typus mulier hæmorrhoiſſa x.

Libera me.) Auguſtinus, *erue me*: fruſtra Hugo, ſeu Alenſis in Latino verbo *liberandi* libertatem notans

a Ezec. 3. 18. b Act. 20. 18. c 4. Re. 6. 27. d Gen. 9. 6. Mat. 26, 52. Apoc. 13. 10. e Pſ. 5. 7. f Pſ. 54. 24. g in c. 9. Gen. h 2. Reg. 12. 18. & ſeq. i in c. 4. Thr. K Homi 20. l 2. Cor. 12. 8. m Abac. 2. 12. n Eno. 34. 25. o 1. Paralip. 28. 3. p 2. Reg. 11. 26. q 2. Reg. 24. 2. 3. r 3. Reg. 15. 5. Homicidii gravitas. Numeratio populi à Davide facta gravior populo quam ipſi. Veritas guſtus ſanguiniscujus rei ſymbolum. ſ ib. q. 5. & 4. t Lev. 3. 17. Peccatorum cum menſtruo ſanguine comparatio. u Iſa. 64. 6. Zach. 13. 1. x Mat. 9, 20.

neceſſariam ad prædicandum. Nec Hebræum, nec verbum favet Græcum.

De ſanguinibus.) Omnes ferè Latini poſt AUGUSTINUM obſervant interpretem Latinum ex Græco expreſſiſſe, numero plurali *ſanguineis*, etiamſi Latinè non dicantur apte *ſanguines*, aut *ſanguinea*, à ſanguis vel ſanguen: Plurali autem numero qui ſit Hebr. מדמים *middamin*, & ἐξ αἱμάτων, innui plura peccata, quoniam fiunt ex corruptione carnis & ſanguinis, quæ regnum Dei *non poſſidebunt* y. Nec tamen ſatis aptè Michael Ayguanus dictus quondam Incognitus, ait, data opera Interpretes aliquando ut Scripturam oſtenderent omnes alias excedere ſcientias, nec regulis grammaticæ ſubjici, regulas iſtas noluiſſe ſervare. Nec aliud exemplum quod affert, facit ad rem, ex Joanne z, *ſermonem quem audiſtis, non eſt meus*. Itaque Hebraiſmus hic ſit, ſicut aliis locis ac in Evangelio Joannis a, *qui non ex ſanguinibus*. Lege Gellium b de nominibus quæ carent altero numero. Alibi c docuimus *per ſanguines* atrociora, & fœdiora peccata ſignificari, & hoc loco denotant homicidium & adulterium. Nec ſemper tamen plurale nomen pluraliter, ſeu Græcè, ſeu Latinè redditur, ſed numero unius dumtaxat. Non etiam perpetuum eſt numero multitudinis infauſtum quid indicari, ut hoc tamen loco aliqui obſervant d, quemadmodum aliàs oſtendimus. Et *homo ſanguinis* in ſingulari, ut ante diximus, appellator fraudator alienæ mercedis.

Deus Deus.) Idem nomen Hebraicè, Græcèque repetitur אלהים אלהו *elohim elohe*, & ὁ θεὸς ὁ θεός: Chaldaicè יוי אלהים *Jehovah elohim*. Notat Euthymius in repetitione vehemens cordis deſiderium. Idem importat quod ſequentibus verbis dicitur.

Salutis meæ.) Animæ ſalutem potiſſimùm intelligit. Pronomen *mea* ſingularem indicat affectum; ſicut quum Paulus e ait, *qui dilexit, & tradidit ſemetipſum pro me*. Admonet Euſebius Hebræam hujus loci vocem eſſe תשועה *theſchubbah*, in verſu autem 14. ישע *jeſchabh*: ſicut Græcè ibi eſt σωτήριον, hic σωτηρία quamvis in Catena Barbari legatur pro תשועה *theſchubbah*, ישועה *ieſchubbah*, immo Latinis litteris *jeſuah*, quod tamen ibidem poſtea corrigitur. Satis frequenter f aliàs Deum ac Dominum ſalutis ſuæ nominat David (ſicut Paulus Deum, *ſpei* g, *pacis & dilectionis* h, totius conſolationis i, Manaſſes in oratione, licèt apocrypha, Deum Deum pœnitentium,) aut *cornu* k ſalutis, aut *ſalutem* l ſuam, aut ſuſceptorem *ſalutis ſuæ* m, aut factum ſibi *in ſalutem* n. Ait Euſebius nomen quod extat hoc loco ſalutem quæ in hominibus eſt ſignificare; aliud eſſe ejus qui omnibus gentibus pronuntiatus eſt ac propriè vocatur Jeſus. Chriſto quadam peculiari ratione convenit dici *Deum ſalutis*, quum alioqui Deus abſolutè facere dicatur *ſalutem* o & *dare* p, & ſalus illius eſſe q, quia ut homo redemit.

Et exultabit lingua mea.) Hieron. abſque conjunctione quam omiſerunt etiam Biblia Græca & Latini, Complutenſis Regiique, *laudabit*, Pſalterium Gallicanum ſeu Ambroſianum, *exaltabit*. Ita etiam Titelmanus de Romano teſtatur, & Faber in illo poſuit, ſed in eo quo nunc utitur baſilica ſancti Petri in urbe, eſt, *exultabit*. Recte idem Titelmanus notat ſupplendum aliquid verbo *exultabit*, intranſitivè poſito, nempe exultando laudabit vel cantabit: idem eſt in Pſal. LVIII. r. *Exultabo mane miſericordiam tuam*, eamdem etiam rationem dicit eſſe de verbo *jubilandi*. Tale demum eſſe illud Virgilii ſ. *Nec vox hominem ſonat*, id eſt, ſonando repræſentat. Innuere poteſt reticentiam exceſſu lætitiæ quæ non ſinit eloqui omnia, ſed abrumpit filum orationis. Certè ἀγαλλιάσεται & תרנן *theranen*, ſignificant alta & læta voce, & quadam quaſi geſticulatione corporis & ſubſaltatione laudare, ut non ſemel vidimus, & laudibus efferre ac exultare. Chald. *ſtillabit laudem lingua mea juſtitiæ tuæ*. Symmachus διαλαλήσει, *prædicabit*. Innocentius infert ex *exultandi* verbo doctorem debere eſſe in docendo, non deſidem, ſed alacrem, ut proponat hilariter verbum Dei, & motu oris ac geſtu corporis attrahat auditores. Obſervat etiam ad exprimendum intentionis ardorem, & mentis affectum, loquendi omnia inſtrumenta commemorari, linguam, labia, os, ut nihil vacuum ſit in doctore, ab inſtructione proximi, & laude Dei, ore pronuntiari, lingua formari,

y 1. Cor. 15. 50. Michael Aiguanus notatus. z c. 14. 24. a c. 1, 13. b l. 9. c. 8. c Pſ. 5. 7. & 25. 9. d Marc. diſc. 8. 32. e Gal. 2. 20. f Pſ. 17. 47. Pſ. 37. 23. Pſ. 87. 2. g Rom. 15. 13. 32. h 2. Cor. 13. 11. i c. 1. 3. K Pſ. 17. 3. l Pſ. 26. 3. Pſal. 34. 3. m Pſ. 88. 27. n Pſ. 117. 14. 45. p Pſ. 143. 10. q Pſ. 3. 3. r verſ. 17. ſ Aenei. 1. Doctor qualis eſſe debeat.

labiis verba concinnari. De labiis & ore verſu ſequenti.

Juſtitiam tuam.) Pro juſtitia quæ eſt δικαιοσύνη. Symmachus habet ἐλεημοσύνην *miſericordiam*. Hieronymus in commentario *juſtitias tuas*, aliqui textus Græci habent in dativo δικαιοσύνῃ, ut ſit *exultabit juſtitia*, ideſt, propter juſtitiam. Legit eo modo Euthymius. Caſſiodorus utens verbo *laudandi* pro exultandi, juſtitiam laudari notat, & non pietatem ſive miſericordiam, quia fuit juſtitia audire ad ſe clamantem, parcere ſupplicanti, ſuſcipere confitentem: & duæ res iſtæ in judicio Domini ſemper adjunctæ ſunt, *miſericordia* & *juſtitia*. Aliud item reſpondet liberatum *de ſanguinibus*, ideſt, de peccatis, juſtè loqui, nec ſubire reprehenſionem peccatori factam enarranti *juſtitias Dei a*. Hieronymus attendit *juſtitiam* in eo quod jam punito in ſe peccato præbuerit illi Deus miſericordiam. Sumit præterea *juſtitias* pro mandatis divinis. Idem affirmat Innocentius. Poſſet quoque *juſtitia* intelligi qua juſtificatur David, quæ ſcilicet Dei eſt, quia ex munere ipſius & gaudium & exultationem gignit. De quibus jam dictum prius (*b auditui meo dabis gaudium & lætitiam & exultabunt oſſa humiliata*) item, *c redde mihi lætitiam ſalutaris tui*; dicitur & *juſtitia Dei*, ut qua ſe veracem in promiſſis oſtendit: quod facit remittendo pœnitentibus peccata. Id Auguſtinus etiam & Gregorius aliique innuunt. Accipi *juſtitiam* pro miſericordia conſtat crebroque id antea monui, & hanc hujus loci notionem eſſe veriſimile eſt. Placetque Theodoreto, Baſilio, Chryſoſtomo, Euſebio, Symmachi verſionem ſequentibus, & ex recentioribus Vatablo, Janſenio, aut certe habendo rationem meritorum Chriſti, quibus debetur peccatorum remiſſio, & juſtitiæ gratiæque inhærentis in nobis collatio, juſtitia vera cenſeri poteſt, quæ reſpectu noſtri eſt mera miſericordia, Cyrillus hoc præfert, exponendo de Chriſto qui factus eſt nobis *juſtitia d*: ſimul etiam de illa juſtitia & gratia, quæ nos formaliter juſtificat. Eſt non nemo *e*, qui propriè ſumendo *juſtitiam*, ve it ſequenti verſu de miſericordia fieri mentionem ſub laudis nomine, *& os meum annuntiabit laudem tuam*. Non eſt qui miſericordem Deum non laudet, ac extollat, juſtum præſertim in vindicando atque puniendo, non quidem alios ſed ſemetipſum, ratus. Videtur ergo David velle ut liberet eum Deus à peccatis & peccandi periculis, ceterum agat ut libuerit, puniendo, & vexando, ſe juſtitiam illius laudaturum, ac quantum in ſe fuerit etiam exaltaturum, & cum exultatione corporis celebraturum, ita ut placeat ſibi in tribulationibus ſuis *f*, tùm præſentibus tùm præteritis, quas lætatur ſe paſſum, ut peccatis ſatisfaceret, à quibus liberationem petiit, ac ſperat, vel magis ac magis confirmari concupiſcit. Sic naufragus liber periculo geſtit lætitia, & ſe Deo juſtus dediſſe pœnas lætatur. Mortuus eſt Davidis filius ex adulterio, nec receſſit gladius de domo ejus Abſalon & alii moverunt ipſi bellum. Quocirca R. Salomon errat, dicens Davidem non habuiſſe in animo, ut interficeretur Urias, & idcirco petere hic liberari ab eo crimine cui credebant alii obnoxium eſſe: tum vero ſe juſtitiam Dei cum exultatione celebraturum.

Tam placuit Davidi juſtitia Dei, ſive pro miſericordia ſumas, ſive pro illa, quam exercuit CHRISTUS pro nobis ſatisfaciens, ut ſe profeſſus ſit introire in potentias Domini velle, & memorari juſtitiæ ipſius ſolius *g*: in qua ſcilicet juſtitia multiplicem potentiæ ſuæ rationem declaravit, & eam manifeſtavit tam admirabili modo parcendo & miſerando. Nec ſatis contentus reperit eodem *h* loco mentionem de potentia ſimul & juſtitia, vocans altiſſima quæ fecit Deus magnalia: denique exclamans; *Deus quis ſimilis tibi?* ſed & ut hoc generationi omni quæ ventura eſt, annuntiare poſſit, poſcit *i* ne ſe Deus derelinquat uſque ad ſenectam & ſenium. Hoc nimirum eſt quod in iſto pollicetur Pſalmo; *Docebo iniquos vias tuas*, vias, inquam juſtitiæ, atque miſericordiæ, quibus annexa eſt ſumma quædam potentia. Videtur Ezechias imitatus Davidem quum cecinit, *Pater k filiis notam faciet veritatem tuam. Domine ſalvum me fac*, & (Pſalmos noſtros cantabimus cunctis diebus vitæ noſtræ in domo Domini:) Pſalmo videlicet de laudibus miſericordiæ ac juſtitiæ divinæ, aptoſque ad alios convertendos. Non poteſt ſatis dicendo declarari magnitudo lætitiæ, quam liberatus *de ſanguinibus*, hoceſt, de peccatis, ſentit, ut etiam dixi verſu 10. & 14. confer cum Magis gaviſis *gaudio magno valde*, ob ſtellam viſam ducentem ad Chriſtum *l*, cum diſcipulis reverſis ad eum gaudio, quod etiam dæmonia ſubjicerentur *m* ſibi: cum iiſdem regreſſis cum gaudio magno poſt aſcenſionem ejus in *n* cœlum. Cum populo poſt liberationem de Babylone in cujus perſona cecinit David *o*, *facti ſumus ſicut conſolati, repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione*, ubi illud *ſicut conſolati*, Hieronymus vertit, *ſicut ſomniantes* Chaldæus, *ſimiles dormientibus, qui evigilant à ſomniis ſuis*, qui ſcilicet præ magnitudine gaudii videntur ſibi ſomniare, vixque credunt, quod experiuntur: ſicut Petro contingit exiſtimanti ſe *viſum videre* quando de carcere liberatus eſt *p*. *Credentes*, ait idem Petrus *q*, *exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata*. Quod ſi quis ordo ſervatus in his verſibus creditur, mirandum quod prius polliceatur David, ſe docturum alios quàm laudaturum Deum, quaſi Deo id gratius patet. Attamen laudatio Dei placet ei *ſuper vitulum novellum & cornua producentem & ungulas r*. Et Oſeas *ſ*, paratos ad propitiandum verbum hortatur *tollere* ſecum *verba*.

a Pſ. 99. 36.
b verſ. 10.
c verſ. 14.
d 1. Cor. 1. 30
e Mazz. diſc. 8.
f 2 Cor. 12. 22.
g Pſ. 70. 16.
h verſ. 19.
i verſ. 18. 19.
k Iſai. 38. 19. 20
Hominis à peccato liberati, lætitia.
l Mat. 2. 10.
m Luc. 10. 17
n Luc. ult. 51
o Pſ. 125. 1.
p Act. 12. 9.
q 1 ep. 1. 8.
Laudatio Dei quam ei accepta.
r Pſ. 68. 32.
ſ c. 14. 3.

Verſ. 17.) Domine, labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam.

Liberatus à ſanguinibus peccatorum meorum, ac geſtiens exultando laudes tuas celebrare, potiſſimum propter juſtitiam atque miſericordiam, tamen hoc mihi minimè arrogem, viribuſve tribuam meis. Quapropter, quæſo te Domine ut liceat mihi demum enarrare *juſtitias tuas*, & aſſume *teſtamentum tuum per os meum t*, non amplius peccatori, ſed juſtificato. Non *oppilet iniquitas os* meum *u*, non abſtruatur os quod locutum eſt *iniqua x* contra Uriam: ne claudas clauſumve patiaris eſſe os te canentis *y*, ideſt canere ſummopere volentis. Ipſæ fores ori impegerunt mea peccata; dolor quoque maximus præpedit linguam & labia: horror nimius adimit loquendi uſum: non libet cantare conſtituto non *in terra z*, ſed alienato à te: in tenebris impii conticeſcunt *a*.

Ut queant laxis reſonare fibris,
Mira geſtorum famuli tuorum,
Solve polluti labii reatum
Sancte Redemptor.

Dic *ephphetha*, & quem gemitum editurus es mutum curando, ac ſolvendo vinculo linguæ ejus, ut loquatur rectè *b*, ipſe nunc edo, ut conſequar idem beneficium. *Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam; tota die magnitudinem tuam c*. Jubes aperiri os, ut id impleas *d*; aperio en illud, & hianter attraho ſpiritum tuum *e*. Poſui non ego *ori cuſtodiam f* nec tu illam, *& oſtium circumſtantiæ labiis meis g*, ut in loquendo modum tenerem, quia nolui, neque auxilia gratiæ tuæ reſpondi; ſed *in camo & freno maxillas* conſtrinxiſti, quia non appropinquavi ad te *h*: verum receſſi. Arrogavi mihi liberum loquendi quidvis uſum, quaſi labia mea à me eſſent, nec te Dominum agnoſcerem *i*. Clavem tibi trado ut aperias arbitratu tuo & claudas. *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos t ut deſtrueres inimicum & ultorem* k, & *infantium linguas diſertas* facies *l*, & muto ac ſtupido etiam jumento os aperis *m*, fac obſecro ut quaſi modo genitus infans *n*, fari laudes tuas incipiam; & quæ propter me gentes blaſphemaverunt nomen *o* tuum, id me laudatore ac doctore magnificent: redde *labium electum*, ut invocem *in nomine Domini p*, tange calculo labia mea, ut auferas iniquitatem meam, & peccatum meum mundetur *q*: da *linguam eruditam r*: fac ut ſic loquar quaſi *ſermones Dei ſ*. Auguſtin. *t* in ſoliloquiis, indignum ſe multis dicit qui laudet Deum, nec poſſe laudare eum ſine ipſo, niſi ipſum habeat, niſi ipſe adjuvet. Quamquam interdum tantis beneficiis Deus immeritos afficit ut lamentis, obtrectationibus, murmurationibus, blaſphemiis, ſilentium tamquam injecto fræno imponat, ut ipſomet ſilentio laudent Deum, contra quem ne hiſcere quidem poſſint: convicti & obruti tanta benevolentia, & beneficentia, ac præ ſtupore non valentes proferre ſermonem, ita ut remaneat *ultra ſpiritus a*. Ita fit ut oppoſitis ex cauſſis idem exiſtat effectus, ex vehementiore dolore ſolutio linguæ, ut Crœſi filio contigit exclamanti adverſus occiſorem Patris, ex ingenti lætitia impedimentum, ne promi verbum queat. Auctoritas præterea major auditorum, obmuteſcentiam inducit, & pudorem metumque, quum liberati & abſoluti à peccato os pateat ac prædicet laudem judicis, inquit auctor quæſtionum utriuſque teſtamenti *b*. *Propter nomen meum longe faciam*, ait Deus, *furorem meum, & laude mea infrenabo te ne intereat c*. Item *d*, *ſuſcitabo ego pactum meum tecum, & ſcies quia ego Dominus; ut recorderis & confundaris, & non ſit ultra aperire os præ confuſione tua, quum placatus tibi fuero in omnibus quæ feciſti*. Hunc poſteriorem locum Paulus *e* videtur expreſſiſſe. Clauſum ob incredulitatem Zachariæ os apertum poſtea eſt, & rupit in laudes divinas *f*. Quum Philippus Macedo accepiſſet Nicanorem ſibi ſemper detrahere, conſiderandum reſponſiit, nequa penes ſe culpa eſſet, & gravi preſſum inopia dono affecit. Poſtea ſciens ſe laudari paſſim à Nicanore: *Videtis*, ait, *in noſtra eſſe poteſtate bene & male audire* g? *Confitebitur tibi*, ait ille, *quum benefeceris h*. Porro quum *ex abundantia cordis os loquatur i*: ſequaturque lingua cor, ut corpus umbra, ut rivus fontem, atque referat quæ in intellectu ſunt tamquam ſpeculum, ceu ignem fumus: pulſus, conſtitutionem internam corporis: horas quæ lingula vocatur: porticus, intimam domum: & eodem nervo cum corde nectatur: tanti refert intus munda omnia eſſe, ut foras hujuſcemodi prodeant ſermones. In Africa Orthodoxi Epiſcopi linguis radicitùs abſciſis adhuc tamen pro defenſione veritatis loquebantur, ſed unus in luxuriam lapſus, mox privatus eſt dono miraculi, ut qui caruis continentiam ſervare neglexerat, ſine lingua carnea non haberet verba veritatis, ut ait Gregorius *k*, Diſcipulis cum Spiritu ſancto igneæ in Pentecoſte linguæ datæ ſunt *l*, moxque cœperunt loqui *magnalia Dei m*, hoc eſt, magnas & mirabiles laudes ejus præcipuè de miſericordia, juxta illud: *Confiteantur Domino miſericordiæ, & mirabilia ejus filiis hominum*; qui verſus intercalaris tam feſtivè ſæpius in eodem Pſalmo repetitur. Hoc ſe diffidit canere poſſe luxuriæ commaculatus & homicidii ſanguinibus, idcirco ab his liberari antea poſtulavit.

k Pſ. 8. 3.
l Sap. 10. 21.
m Nu. 22. 28
n 1. Petr. 22.
o 2. Re. 12. 14
p Soph. 3. 9.
q Iſai. 6. 7.
r Iſa. 50. 4.
ſ 1. Petr. 4. 11.
t c. 10.

a 3. Re. 10. 5.
Crœſi filio muto lingua ſoluta.
Lætitia linguam impediens.
b q. 112. apud Aug. Tom. 4.
c Iſai. 48. 9.
d Ezech. 16. 62 63.
e Rom. 3. 9.
f Luc. 1. 4.
Philippus Macedo contra Nicanorem detractorem ut ſe geſſerit.
g Plutarch. in Apophth.
h Pſ. 48. 19.
i Mat. 12. 34
Epiſcopi ſine linguis pro defenſione veritatis loquentes.
Epiſcopus dono miraculi privatus.
k 3. dial. 32.
l Act. num. 2. 3.
m Pſ. 144. 10

Domine labia mea aperies.) Addit Chaldæus, *in lege tua*. Uſurpat Eccleſia initio matutini recitationem iſtius verſiculi ad implorandam opem, ne labiis ſolis, non item *n* corde, celebrentur laudes divinæ: ut cognoſcat Deus oris peccata, ut profiteamur, quia non eſt ſermo in lingua noſtra *o* dignus Deo, nec poſſumus dicere, Dominus Jeſus, aut Deus, ut oportet, niſi in Spiritu ſancto *p*: ut liberè alacriterque annuntientur laudes Dei, ac prolixius per omnes horas canonicas: hæc enim ſibi duo valere *apertionem oris* alias docui *q*, quam etiam *apertionem* Paulus *r* ſibi impetrari cupiebat. Auctorem ritus non reperio, ut exordiamus matutinas horas ab iſtis verbis. Guillelmus Durandus in Rationali *ſ* docet inchoari completorium per (*Converte nos Deus*, &c.) contra peccatum cordis. Matutinum, per, *Domine labia mea*, &c. contra peccatum oris: alias horas, per, *Deus in adjutorium*, &c. contra peccatum operis. Sed quia in peccato cordis & oris eſt aliquid etiam operis, ideo in omnibus horis dici, *Deus in adjutorium* contra peccatum operis. Notat vero, Monachos dicere primum in nocturnis, *Deus in adjutorium*, &c. Poſtea, *Domine labia mea*, &c. quia ſine adjutorio Dei, nec cor, nec labia ad ipſius laudem aperire valeant, nempe nec illud ipſum orent, ut aperiantur labia. Quidquid ſit de ratione, nam & propterea ceteris eodem pacto incipiendum eſſet divinum officium; & non minus imploratur auxilium Dei dicendo, *Domine labia mea*, &c. quam *Deus in Adjutorium*, &c. ſiquidem *aperies*, habet vim optativi, vel imperativi, & potius ducendum eſſet principium à venia de peccato cordis: eſt magis idonea ratio ut propter longius noctis tempus, clauſaque tamdiu labia, eorum apertio prima committatur, & commendetur Deo; quicquid ſit tandem de dicta ratione Durandi, qua non multo melior *t*, ut vocalem præcedat oratio mentalis: convenit namque cuivis alteri non ſoli matutinali; rectè ſcripſit Durandus universè morem illum ſervari à Monachis. Etenim non ſoli Benedictini id faciunt juxta regulam *u*, ſed præterea Carthuſiani, & alii. Smaragdus autem in expoſitione regulæ cauſſam dat, ut ſicut pro reverentia S. Trinit. ter dicitur *Sanctus*, ita & in hac ſupplicatione ter apertione labiorum ab ipſa ſancta precetur Trinitate, ut poſt labiorum apertionem dignè poſſit os ſervorum Domini annuntiare laudem Domino. Refert Genebrardus, veteres Hebræos decreviſſe *x* ut in cujuſcumque precationis principio verſus iſte commemoratur, tùm quia commodus eſt ad mentis præparationem impetrandam, tùm quia incipit ab ארני *Adonai*, quo nomine Abraham primus altiſſimum vocavit in oratione *y*.

Iſtius verſiculi recitatio in Eccleſia.
n Iſa. 29 13.
o Pſ. 138. 4.
p 1. Cor. 12. 3
q Act. num. 8. 35.
r Eph. 6. 19.
ſ l. 5. c. 2. ſ. 8
Circa hunc verſiculum obſervata.

Apta proculdubio precandi formula, quam quidlibet inchoantes loqui, adhibeamus, non de rebus tantùm divinis, ut Eligius *z* diſertè faciebat in ſermone ad populum, imitans Paulum *a*, ſimul depoſcentem impetrari ſibi aliorum precibus ſermonem in apertione oris. Idem uſurpat Deus dedit, Calaritanus Epiſcopus in quadam *b* epiſtola reſponſurus exprobrantibus Hæreticis, ſed in aliis quoq; in quibus facilis lapſus, & periculum: ſit ut Gregorius hoc notat loco, prius loquendo os operiamus, quam expediat non examinantes, ſi tacendum hoc, ſi dicendum, ſi tempus ſit ſermonis hujus, poſtremo ſi à virtute modeſtiæ non diſſentiat, Beatus cujus Deus os aperit, inſtruens quæ oporteat loqui *c*, ita ut non ipſe, ſed *Spiritus Patris* loquatur in illo *d*, ſicut Diabolus eſt mendax in ore pſeudoprophetarũ *e*. Gratiæ neceſſitatem argumentatur hinc Auguſtinus *f*, & ex Proverbiis *g*, quum ibi dicitur *Domini* eſſe *gubernare linguam*, quod legit ipſe, *à Domino reſponſio linguæ*, & exponit in eo quod præparato cordi ab homine, ſed non abſque adjutorio Dei, excitantis illud, lingua divina reſpondet, nihil operis habere hominem, ſed totum eſſe à Domino: ſic enim etiam intelligi, quod eſt in alio Pſalmo *h*, *aperi os tuum, & adimplebo illud*, quum ſit certum alibique dictum, in eodem libro Proverbiorum *i*, ſecundùm editionem LXX. quod præparatur voluntas à Domino, pro eo quod legimus, *& hauriet ſalutem à Domino*: hoc autem loco petatur ut Deus labia aperiat. Videtur optima explanatio Janſenii *k*, ut licèt ſit in poteſtate hominis, per gratiam excitati & præventi, cogitare ac meditari piè quid loquatur; tamen ut id eloqui bene valeat, egere novo auxilio gratiæ, quo Deus linguam gubernet, atque moderetur. Addit noſter Vaſquez *l* requiri novam gratiam ſubſequentem, qua detur occaſio rectè utiliterque loquendi, ablatis impedimentis, tam ex parte loquentis quàm ex parte auditorum: atque propterea, Eſtherem *m* petiiſſe tribui ſermonem compoſitum in ore ſuo in conſpectu Leonis (hoc eſt, Aſſueri) & transferri cor illius in odium hoſtis Hebræorum. Aperit Deus aurem *n*, oculos *o*, cor *p*. Eſt præterea orationi perneceſſarium gratiæ auxilium, quum ſit res adeò ardua, ut quædam quaſi pugna cum diabolo, nobiſcum cum Deo ipſo; cujus rei typus colluctatio Jacob cum Angelo, qui repræſentabat Deum *q*. Et Climacus *r* teſtis eſt orationi diabolum maximè inſidiari. Quod porro labia ſibi aperiri petit labiis ipſis jam apertis, eſt, aut quia perfectiùs ac diutiùs aperiri vult, aut quia, tam promptè exaudit Deus, ut antequam clamemus exaudiat *ſ*, & *præparationem cordis* audiat *auris ejus t*. Idcirco fortaſſis toties *in igne* Deus legitur exaudiviſſe, qui velociſſimus & efficaciſſimus eſt.

Et os meum annuntiabit laudem tuam.) Variis Scripturæ utuntur verbis ad laudationem Dei exprimendam, exempli cauſſa, laudandi, benedicendi, magnificandi, exaltandi, ſuperexaltandi, confitendi, glorificandi, honorificandi, annuntiandi, exultandi, jubilandi, pſallendi, canendi, & cantandi. Vocalis utilitates orationis attigimus aliquando Pſalmis aliis, & ſacrificium laudis videri ad placandum Deum, eique ſatisfaciendum præcipuè Pſalmo præcedente. Illorum non *aperit* Deus *labia*, qui ſolis eum labiis honorant, *cor longe* habentes ab ipſo *u*: qui venalem tantùm vocem promunt. Utque populo placeant magis quàm Deo, qui ſervant conſonantiam vocum, ſed non concordiam morum, qui templum vertunt in theatrum.

t Mazzar. diſcurſu 85.
u cap. 9.
x in tractatu Beracbdth.
y Gen. 15. 2.
Precandi apta formula.
z Hom. 1.
a Eph. 6, 19.
b in concil. Lat. ſub Mart. 1. conſult. 4.
c Exod. 4. 15
d Mat. 10. 20
e 3. Reg. 22. 23.
Gratiæ neceſſitas.
f 2. cont. duas epiſt. Pel. c. 8.
g c. 16. 1.
h Pſ. 80. 11.
i c. 8. 35.
k in c. 16. Prov.
l l. 2. diſp. 19 c. 14.
m c. 14. 13.
n Iſa. 50. 5.
o 4 Reg. 6. 17. 20.
p Act. 16. 14
q Gen. 32. 24
r Gradu 28.
Orationi maximè inſidiatur diabolus.
ſ Iſa. 65. 24
t Pſ. 10. 17
Scripturæ verba ad laudes Deo decantandas.
u Iſa. 29. 13
Matt. 15. 8.

a de anteriori domo c. 51 b 2. de Clauſtro animæ c. 22.

Contra iſtos Bernardus *a* poſt Hugonem *b* Victorinum ſcribit noſque alibi etiam egimus. Hugo autem ſubtiliter ac piè diſſerit de muſica diaboli, primi parentis, Chriſti.

Laudem Dei annuntiare ſe velle intelligit non ſolùm Pſalmis & Hymnis, verùm etiam doctrina & inſtitutione iniquorum atque impiorum, ſicut promiſerat verſu 15. Quo ſpectat etiam oris ejuſdem patrocinium in cauſa pupillorum, viduarum externarum, aliarumque miſeratum perſonarum, quæ videntur tamquam elingues & mutæ, non habere quid pro ſe reſpondeant, nec eis vel hiſcendi facultas datur. Inter præcepta quæ Samueli Regi filio dedit mater, hoc eſt *c*, *aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt* ideſt, peregrinorum, vel eorum, qui ſic injuria afficiuntur premunturque, ut tranſire videantur ex hac vita & morti proximi eſſe: *aperi os tuum, decerne quod juſtum eſt, & judica inopem & pauperem.* Hebræos vidua eſt אלמנה *almanah* quaſi obmuteſcens ac ſilens, videlicet quod non valeat pro ſe loqui & litigare, mortuo viro. Tales qui in oratione adjuvat, os dici Dei poteſt *d*, & *labium cuſtodiens ſcientiam e*, & *lingua eruditaſciens ſuſtentare eum, qui laſſus eſt, verbo* f: *In loquela labii, & lingua altera*, inquit Iſaias *g*, ideſt, veluti balbutiens, ſeque attemperans puerulis, ac iis elementa & rudimenta tradens prima *loquetur Deus ad populum iſtum cui dixit, hæc eſt requies mea*: hoc ut ſuaviſſimo reficior ſacrificio, *reficite laſſum & hoc eſt meum refrigerium*.

c Prov. 31. 8.

d Jer. 15. 19. e Mal. 2. 7. f Iſa. 50. 4. g c. 28. 11. 12.

Verſ. 18.) Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem utique: holocauſtis non delectaberis,

Verſ. 19.) Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies,

Nihil melius poſſum gratiuſve offerre quàm laudem: nam quod attinet ad externa ſacrificia, ſuppetit mihi beneficio tuo facultas ea affatim offerendi pro expiatione peccatorum meorum, nec tam ſum irreligioſus ut ea negligere velim: nec adeo parcus ut ſolis verbis, quæ polliceor, ſim contentus. Non placent per ſe tibi ſacrificia illa, ita ut valeant ad te placandum. Illud approbas & acceptas à pœnitente ſacrificium, ac exigis etiam, ut ex animo doleat & intimè affligatur, ceſſabunt victimæ & oblationes aliæ aliquando corporales, nullum erit umquam tempus quo dicta contriti cordis & quaſi victimario gladio jugulati hoſtia non tibi vehementer placeat: teque penitus placet: *Anima quæ triſtis eſt*, ait Baruch *h*, *ſuper magnitudine mali, & incedit curva & infirma, & oculi deficientes, & anima eſuriens dat gloriam & juſtitiam Domino*, & in Babyl. tres juvenes poſcebant *in animo contrito & ſpiritu humilitatis* ſuſcipi, *ſicut in holocauſto arietum & taurorum, & ſicut in millibus agnorum pinguium i.* Putant aliqui alludere Davidem ad legem veterem, quatenus indicta ſacrificia pro peccatis, pro illis dumtaxat fere erant quæ per ignorantiam vel negligentiam committebantur, quibus ille modis non peccaverat.

h c. 2. 18.

i Dan. 3. 39. 40.

Sacrificia vetera ut permiſſa.

Priore Pſalmo ſatis diſputatum eſt de ſacrificiis veteris legis, fueruntne ſolum permiſſa ut minùs mala, vel etiam imperata, & opprobata, quamvis minus perfecta & efficacia, atque ut umbræ ac typi ſacrificii quod ſemel obtulit in cruce Chriſtus cruentè, quotidie autem incruento modo in Miſſa offertur. Hanc poſteriorem opinionem docuimus meliorem eſſe: pro qua legendus præſertim AUGUSTINUS *k*: ubi ſcribit de hoc loco. Intueamur quemadmodum ubi DEUM dixit nolle ſacrificium, ibi DEUM oſtendit velle ſacrificium, &c. Nam ſi ea ſacrificia quæ vult, quorum hoc unum eſt cor contritum, & humiliatum dolore pœnitendi, nollet eis ſacrificiis ſignificari, quæ velut ſibi delectabilia velle putatus eſt, non utique de his offerendis in lege veteri præcepiſſet, & ideo mutanda erant opportuno certoque jam tempore, ne ipſi Deo deſiderabilia, vel certè in nobis acceptabilia, ac non potius quæ his ſignificata ſunt, crederentur. Legatur etiam hoc loco Innocentius III. & Nyſſenus in Cant. *l* qui ſic exponit *odorem unguentorum* ſponſæ eſſe *ſuper omnia aromata m*, ideſt, ſacrificium Eccleſiæ præ ſacrificiis antiquis. Irenæus *n* item hoc ex loco abdicationem colligit veterum Sacramentorum. In hiſtoria Regum nullum legitur à Davide ſacrificium pro homicidio Uriæ & adulterio factum, ut Heſychius etiam admonet. Athanaſius refutationem priſcorum ſacrificiorum, utpote quæ durare ſemper non deberent, indicatam dixit verbis verſ. 16. *Libera me de ſanguinibus*, ut ibi quoque vidimus: aliiſque Pſalmi præcedentis multis ſententiis. Nec tamen ſequitur nullum in Eccleſia ſacrificium verum ac proprium externum eſſe, ut adverſus veteres ſacramentarios abutentes hoc & ſimilibus locis Algerus *o* occurrit. Opus fuit viſibili ſigno, inquit, in quo Chriſtus corporis inviſibilis (ſecundùm nos) præſentiam exhiberet, ut ſic noſtram magis excitaret memoriam ad recolendam tantæ ſuæ pietatis gratiam: & ut qui corpore conſtamus, corporale quoque ſacificium offeramus.

k 10. de Civ. c. 5.

Deus ſacrificium vult & non vult

l Hom. 9. m Cant. 4. 10

Sacrificium Eccleſia ſacrificiis antiquis magis odorum

n l. 4. c. 32.

Sacramentarii veteres hoc loco abutentes.

o 2. de Sacramento c. 2.

Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique.) Hieronymus, *non enim vis; ut victimam feriam*, alii etiam ex Hebr. *quoniam non eſt tibi acceptum ſacrificium*, ideſt, non vis, non deſideras, non oblectaris eo: & *dediſſem*, hoc eſt, alioquin darem, aut etiamſi dem non oblectaberis, non acceptabis, non placaberis. Ad verbum, *quoniam*, vel atqui, *non voles ſacrificium*, & vel etiam dabo, ideſt, darem, vel cum interrogatione quam Pagninus exprimit, *& dabo*, nempe, non dabo. בולא תחפצ ובה ואתנה *chilo tachpots zevah veethenah*. Particula, *utique*, jungi debet eo modo quem poſuimus: non autem cum ſequentibus, *utique holocauſtis non delectaberis*. Patet ex textu Græco ἔδωκα ἄν. Hebraicè autem nihil eſt quod reſpondeat. De vocabulo *ſacrificii*, ſicut & de aliis nominibus quæ ſequuntur *holocauſtorum* & *oblationum*, dictum ſatis priore Pſalmo. Ex verbis futuri temporis colligunt quidam reſponſionem ad illam quam dixi quæſtionem de ſacrificiis veteris legis, videlicet hic ſignificari quod in futurum non placebunt, non autem quod prius minimè placuerint. Non convenit ratio propoſito Davidis: quemadmodum nec illa ratio congrueret, ſi ægrotus negaret ſe pharmacum nunc velle recipere, quia poſt aliquot ſæcula erit inutile. Idonea ratio eſſet: ſi eo ipſo tempore quo porrigitur, cenſeretur inutile. Ad hunc modum David paratum ſe ait ad offerenda ſacrificia ſi illa exigat Deus ad expianda peccata, ſed abſtinere, quod ſciat quamvis bona eſſent, & Deo grata, id ipſa non habere abſque interna pietate cordiſque contritione. Sed nec etiam operari per ſe peccatorum remiſſionem poſſe, ſed tantùm repræſentare ac præfigurare ſacrificium illud unicum Redemptoris. Inde autem ſequitur deſitura tandem talia ſacrificia. In quo ſenſu Hieronymus intelligendus eſt, aliique vaticinium hic agnoſcentes iſtius ceſſationis. Valde ſe David promtum exhibet ad ſacrificia etiam externa, & quidem infinitè & abſque numero, quod aliqui putant innui per litteram primam nominis זבח *zeuach*, quæ eſt (ז) zain, denotans ſeptenarium, qui eſt numerus univerſitatis. Quamvis tales notationes parvi momenti ſint apud me; nec probem illos, qui vertunt, *quoniam ſi voluiſſes mille ſacrificia, dediſſem utique*. Attamen dubitari non debet de dicta promtitudine Davidis ad citò, ſæpe, ac multa magnaque ſacrificandum, & offerendum, quod & feciſſe conſtat, & alios, ut id facerent hortatum; *vovete p & reddite Domino Deo veſtro omnes qui in circuitu ejus offertis munera*. Lycurgus & Socrates Diis exigui res valoris offerri volebant: ille, ut numquam deeſſet quod offerretur *q*: hic, quum noſtris non egeant, paucis exiguique pretii contenti ſunt, pluris æſtimantes animum & voluntatem quàm dona ipſa. Neutram rationem probo. Nam qui poteſt multa, debet multa: cui pauca ſunt, hunc multa velle oportet, quodque pluris facit Deus, nec multis, nec paucis egens, præbere cor. Ejuſdem vero etiam poſtquam donatum ſit renovare, ac ratam ſæpius ſæpiuſque habere donationem, Pilos caprarum *r* & æra minuta duo *ſ* ex ſumma devotione profecta præfert Deus optimis & opimis donis ſacrificiiſque. Vitaliano ſcribens Nazianzenus *t* filiorum nomine, quos ipſe oderat, objicit parum ei prodeſſe quod in martyrum honorem ſumtus multos faceret,

Sacrificiorum ceſſationis vaticinium.

p Pſ. 75. 12

Diis exigui res valoris cur offerri vellent Lycurgus & Socrates.

q Plutarc. Apopht. regum ac Imper. & in Laconicis.

r Exo. 35. 23. ſ Luc. 21. 2. t in Carm. Ad Vitalianum Nazianzeni ſcriptum.

Nec

Nec pugiles tua corda movent, quos ipſe quotannis
Muneribus donans amplis epuliſque choriſque,
Ac multi vini dulcis cyathiſque thoriſque,
Hæc in re præcepta Dei, legeſque reſolvis:
Præſtat pauca Deo pectus mactare ferentem
Quam ſarra mille offerre, animus ſi ſordeat ater:
Nil etiam dignum cæleſti numine, non ſi
Quæ mare, quæ cælum, quæ fert humus, omnia jungas,
Omnia namque Dei: quid enim hac inveneris extras?
Una Deo eſt purum gratiſſima victima pectus:
In qua vincit inops opibus perſæpe tumentum.

a l. 11. c. 9.

Recitat Galatinus *a* R. Jehoſuas dixiſſe illum cujus conſcientia humilis eſt, habere ſcripturam perinde ac ſi omnia ſacrificia ſacrificaret; juxta præſentis Pſalmi ſententiam. Mille, decem millia & decies centena millia, atque innumerabilia ſacrificia exigit Deus pro animæ tuæ ſalute, ut nec oculis parcas, nec pedibus parcas, ſi ſcandalizant te *b*, non vitæ ipſi, quum tamen ad vitam corporis conſervandam non tenearis quemlibet maximum ſumtum facere. *Quid enim prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucretur, anima verò ſua detrimentum patiatur: aut quam dabit commutationem pro anima ſua c?* liberaliter offert David materalia ſacrificia, ſed præter illa internum ſpiritus contribulati, cordiſque contriti & humiliati, quod multo pretioſius eſt, aliiſque communicat valorem, quem habent apud Deum, facitque, ut reſpiciat prius *ad offerentem*, tùm vero *ad munera* illius *d*: ſicque offerens cenſeatur plurimam hoſtiam offerre, Abelis *e* exemplo. Accede ergo ad cor altum, inquit Bonaventura *f*, & in tuis actibus *exaltabitur Deus g*, hoc eſt, tanti fiet, ut quæcumque fiant propter illum, penitus nihili æſtimentur, ſed majora ſemper & majora conemur.

b Matt. 18. 9

c Ib. 16. 16.

d Gen. 4. 4. e Hebr. 11. 4. f Stimuli amoris p. 2. c. 5. g Pſ. 63.

Holocauſtis non delectaberis. Hieronymus, *nec holocauſtum tibi placet*, ex Hebræo עולהלא תרצה *hholah le thirtſeh*, *holocauſtum non voles*: aut non placet: poteſt enim verbum futuri temporis eſſe tertiæ perſonæ fœmininæ, vel ſecundæ maſculinæ. Abutuntur aliqui hac & priori ſententia, quemadmodum ab Hugone notatum eſt, ut excuſent ingreſſum religionis ad quam invitat & vocat Deus. Nihilominus Climacus *h* interpretatur de corporibus per jejunium immolatis, quibus non delectatur Deus, per ſe nimirum, &, ſi modus deſit & aliud abſit ſacrificium ſpiritus & cordis, de quo poſtea. Philippus etiam Solitarius *i*, eodem pacto exponere videtur de immoderato dolore, qui mentem evertat, & inimicum in exitium præcipitet. Quid holocauſtum ſit, dictum alibi, legique Sigonius poteſt in republica Hebræorum lib. 4. toto, in quo de omni genere ſacrificiorum apud Hebræos.

Abuſus ex hoc loco petitus.

h Grad. 25.

i 1. Cioptr. c. 2.

Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Sic etiam Hieronymus, Tertullianus *k*, paraphraſticè declarans, vocat animam conquaſſatam cibi anguſtiis ſacrificium; item *l*; cor contribulatum hoſtiam Dei, & *m* animum conflictatum jejuniis, ſacrificium. Tamen Hebraicè numero plurali ſunt ſacrificia, & pro *Deo*, poni rectiùs videretur *Dei*, pro *contribulatus* autem, *contritus* ſeu *confractus*. Nam ſi extat זנחו אלהיםרוח נשברח *zinche elohim ruach nisberach*, ultimum participium in maſculino genere poſtea repetitur cum corde. *Cor contritum* לב נשבר *leu nisbar*, quemadmodum & Græcè appellatur πνεῦμα συντετριμμένον, & καρδία συντετριμμένη. Magnum profectò ſacrificium quotidiè mori & *mortificari n*, nec ſemel tantùm uno temporis puncto abſolvi, quod Seneca dicebat. Melius eſſe ſemel ſcindi quàm ſemper premi. Hoſtia hæc vivens eſt, ſancta, Deo placens *o*, quodammodo magis quàm brevis, more Martyrum, & quod poeta *p* de illo dixit, qui hoſtem fugiens, ſe ipſe peremit, & quadrat ei, qui valetudinem immodicè curans, privat ſe rerum ſuavium etiam moderato uſu.

k de jej. c. 3. l cont. Jud. c. 5. m de Jejun. c. 15.

n Rom. 8. 36 Pſ. 43. 22.

o Rom. 12. 1. p Mart. l. 2. Epi. in 70.

Hic (vel hoc) *rogo non furor eſt, ne moriare mori?*

Convenit in pœnitentem atque in religioſum qui pœnitentiam profitetur, abdicantem ſe licitis quoque voluptatibus.

Idem valet *ſpiritus contribulatus*, atque animæ tota tribulatio, in qua quæri Moſes *q* Deum præcepit; ita ut in hac hoſtia pro peccato nihil admiſceatur *olei lætitiæ* ut *r* Orig. annotavit. Rectè Gullielmus *ſ* Pariſienſis confundit ſacrificium ſpiritus contribulati & cordis contriti. Nam, ut dixi, Græcè & Hebraicè idem utrique rei epithetum tribuitur. Intelligit autem de ſatiſfactione quæ fit ſimul per contritionem; licèt pars pœnitentiæ diverſa ſit, contritio, & ſatisfactio, quum hæc potiùs conſiſtat in actibus externis & injungatur à ſacerdote. Idem aſſerit Innocentius III. contrito corde contritionem, humiliato confeſſionem indicari docens. Addit contribulatione puniri operationem laſcivam: contritione cogitationem iniquam: humiliatione oris locutionem ſuperbam. Neque verò vim fieri puto debere cum Hugone, Thoma, Remigio, Caſſiodoro, Gregorio, Haimone, Innocentio, Ayguano in compoſitione Latini vocabuli ſive contribulationis ſive contritionis, quaſi denotet duplicem artem qua ſatisfiat animam corpuſve, vel quia reſiſtat anima carni, ut ait Remigius, quod non efficitur abſque colluctatione. Caſſiodorus interpretatur de frequenti tribulatione; perinde ſcilicet etiam, ac ſi eam compoſitio dicta innuat. Thomas & Ayguanus de triſtitia quam pœnitens circa peccata omnia non unum dumtaxat, vel alterum, idque contra inane gaudium, per quod ad peccandum inductus eſt. Haimo de tribulatione, qua quodammodo tribuletur ſuperbia & cetera vitia. Gregorius de mœrore interno, quem pœnitentiæ & cœleſtis deſiderii dilati gignat amaritudo, dum conferuntur culpæ cum beneficiis divinis: Innocentius de ſpiritu cum patientia tribulato, per quem contribulantur capita draconis, ideſt, ſuperbiæ, potiſſimum in aquis *t* lacrymarum. Vera ſunt hæc hiſque ſimilia; ſed non ex vi ſententiæ verborumque per ſe nata: ut nec quod alii comminiſcuntur de tribulo aut tribula, quatenus ſunt Latinæ voces ſpinam & inſtrumentum conterendis frumentis aptum ſignificantes. Non etiam neceſſaria diſtinctio ſpiritus à corde, & illius contribulatio ab iſtius contritione atque humiliatione, ita ut ſpiritus partem animæ ſuperiorem & veluti abſtractiorem à carne; cor eamdem ſignificet, quatenus tribuit corpori vitam & ſenſum: vel etiam ſpiritus, incitatiores animi motus in iracundis & ſuperbis. Videntur Auguſtinus, Beda, Ruffinus, Hieronymus & alii nec non Græci, ut antea etiam ipſe dixi, ſynonyma hæc omnia facere pro contritione una de pœnitentiæ partibus, quam Climacus *u humiliantis* nomine intelligit, ſicut & Iſidor. *x* Chryſoſt. *y*, & alibi Auguſtin. *z*. *Prope eſt Dominus tribulatis corde & humilibus a*, *ſpiritu*, medetur *contritionis corde b*, qui loquuntur ei *in amaritudine c animæ ſuæ*; in eadem *recogitatis* priùs *animis vita d*: parturiunt *ſpiritum ſalutis à facie*, ſeu *à timore Domini e*, faciunt plangendo & ululando planctum velut Draconum, & luctum *quaſi ſtruthionum f*, ex quibus illi, ut refert Hieronymus *, terribili ſibilo perſonant, quando vincuntur ab Elephantis hi ovorum immemores, calcandos beſtiarum pedibus in arena fœtus relinquunt. Quamquam de ſibili & gemitus Draconum cauſſis aliter Phyſiologi, quos noſter citat Pineda *g*; nec non de ſtruthionis; de quo & in noſtris Delrius *h*. Poſtremò qui ſe per tribulationem offerunt Deo ſacrificium, ut Fulgentius *i* docet atque Cyprian. *K*, applicant ad martyres, quemadmodum & Pauli ſententiam *l*, de hoſtia vivente, &c. ſive ad confeſſores pro Chriſti confeſſione patientes. Aponius *m* interpretatur mortificationem quæ dicatur quoque myrrha & thus, & cum contritione importet humilitatem. Hoc & quæ ſequuntur Procopius *n* accipit de gravibus affectionibus atque tribulationibus toleratis, ſed ad rem, pœnitenti perneceſſarius de peccatis dolor, compunctio, corrigendi propoſitum, & ſatisfactio poſt confeſſionem. Profert ſibi perſpecta quorumdam Ambroſius *o* pœnitentium exempla, qui ſulcarent vultum lacrymis, exararent continuis fletibus genas, ſternerent corpus calcandum omnibus, jejuno ore ſemper, & pallido, mortis ſpeciem ſpiranti in corpore præferrent. Confirmat præterea *p* obfirmatum in bono propoſito animum & pœnitentis abnegationem, ac mutationem in totum. Fabula de adoleſcente qui poſt meretricios amores regreſſus peregrè, abolito jam amore, dilectæ dicenti, *Ego ſum*, quum illa ſe miraretur prius non recognitam, nec interpellatam, reſponderit; *ſed ego non ſum*. E contrario ex meretrice pœnitentem Magdalenam Paulinus *q* ſcribit ipſos Chriſti pedes ſacrarium & altare conſtituiſſe, in quibus libavit fletu, litavit unguento,

q Deut. 4. 46 r Ho. 5. in Lu. ſ de Sacra. pan. c. 3

t Pſ. 73. 13

*u Grad. 25. x in Ex. c. ul. y Ho. 9. in Gen. z in Pſ. 130. a Pſ. 144. 18 b Iſ. 61. 1. c Iob. 10. 1. d Iſ. 39. 15. e c. 26 18. f Mich. 1. 8. * Ibidem.*

g in Iob. 30 verſ. 29. & in c. 39. ve. 13. & ſeq. h in c. 4. verſ. 3. i Ep. 7. c. 14. K Epiſt. 77. & 81. l Rom. 12. 1. m lib. 6. in Cant. n in c. 30. Iſ.

o L. 1. de pœn. c. 16.

p l. 2. c. 10.

Adoleſcentis ad meretriculam egregium reſponſum.

q Ep. 4.

to,

a Luc.7.37. b Ser.93.

to, ſacrificavit affectu a ſpiritus contribulati. Sed Chryſologus b in eadem pietatis non voluptatis agnoſcit convivium, pœnitentiæ menſam, fercula compunctionis, panem doloris, potum lacrymarum, ſymphoniam cordis & corporis, organi planctibus clamorem, citharam per ſuſpiria, fiſtulam in gemitu, cymbalorum ſonitum, dum pectus ipſam conſcientiam arguens ſæpe percutiebat. Ceterum quando *ſpiritus contribulatus* appellatur ſacrificium; non ſequitur pœnitentiæ virtutem non differre à Religione, ſicut Cajetanus c contendit: nam pœnitentia formaliter non intendit Dei cultum, ſed ſatisfacere injuriæ Dei ex debito quodam legali & rigoroſo. Quod ſi loqui placeat de religione, ut ſimul complecti concipitur plures habitus, affinitate quadam inter ſe ſimiles; poterit pœnitentiæ tribui nomen Religionis, prout pœnitentia reſpicit Deum, ad reddendum ei debitum, ſervando ei jus ſuum illæſum; & quia omnis redditio debiti quæ Deo fit, eſt propter cultum ejus, quum nulla utilitas aut dominium poſſit ei accreſcere. Denique Auguſtinus d, religionis etymon unum aſſignat à re eligendo Deum, quem peccando amiſeramus; quod eſt pœnitentiæ munus. Nec item ſequitur negligendam pœnitentiam externam, quæ valde ſatisfacit, ſicut neque confeſſio vocalis omitti poteſt, & olim etiam exigebatur publicatum confeſſio, tum ſatisfactio, ut Eccleſiæ ſatisfieret, ut idem Auguſtinus e obſervavit. Poſtremò nec argumentari licet nullum aliud in Eccleſia ſacrificium externum eſſe, quia ſub ſacrificii vocabulo commendetur hic ſpiritus contribulatus corque contritum & humiliatum. Qua de re priùs dixi.

c 3.p.q.85. art.2.

d 10.de Civi c.4.

Pœnitentia externa non negligenda

e Euch.c.65

Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.) Eodem pacto Hieronymus. Græcè eſt tertia perſona οὐκ ἐξουδενώσει, *non deſpiciet*: atque etiam in Bibliis Regiis, Compiutenſibus, & aliis, necnon in Fulgentio f & Hieronymo g. Præterea in Pſalterio Romano & Ambroſiano, item apud Ambroſium, Auguſtinum h, Caſſiodorum, Innocentium, Gregorium i, ſed per aliud verbum eſt in tempore præſenti, *ſpernit*. Hieronymus k autem alibi & Auguſtinus l, *ſpernet*. Cyprianus m etiam habet, *deſpicit*. Nihil refert quod verbum ſit: tempus etiam pro tempore ponitur; & *non deſpicies*, vel *ſpernes*, idem eſt quod, non ſoles deſpicere ac ſpernere, id autem præſenti tempore, rectè etiam exprimitur. Quod attinet ad perſonam, cohæret meliùs cum accedentibus & conſequentibus, in quibus eſt perpetua oratio Davidis ad Deum, perſona ſecunda. Hæc eſt quoque in textu Hebræo תבזה *thiuzeh*: & fieri poteſt, ut poſuerint LXX. ἐξουδενώσεις, vel in voce media ἐξουδενώσῃ, eſt autem non deſpicere ſive non ſpernere κριτικῶς λιτότητα, ut notavit etiam Hugo, qua minus dicens plus ſignificat; quia DEUS non ad alium reſpicit magis *quam ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones* ſuos n. Joannes Carterius in translatione Procopii ſuper Iſai. cap. 30. quum is hunc locum citat, vertit οὐκ ἐξουθενώσει, *non deſtruet*: ferre quidem poteſt hanc ſignificationem Græcum verbum ſicut præterea, *non annihilabit*, ſed Hebræum תבזה *thiuzeh*, propriè valet *deſpicies*, *ſpernes*, & his ſynonyma. Satis antea docui quid ſibi velit *Cor contritum & humiliatum*: humiliatio etiam non tam humilitatis propriam virtutem hìc dicit, quam veluti confuſionem, concuſſionem, contractionem, contritionem, quæ gignit tamen humilitatem; & ipſummet *humiliandi* verbum, in hac notione ponitur; ut o, *humiliaſti, ſicut vulneratum ſuperbum*; ubi eſt דכאת *dicchitha* in piel, hoc autem loco participium conjugationis niphal נדכה *nidcheh*, & in alio Pſalmo p, *Afflictus ſum & humiliatus ſum nimis* ונדכיתי *venidchethi*, & apud Iſaiam q, *vivificet cor contritorum* לב נדכאים *leb nidchaim*, & Jeremias r appellabat cor ſuum *contritum in medio ſui* נשבר *nisbar*. Quare propriè ac per ſe non magis contritionem Theologicè ſumtam pro pœnitentiæ parte ſignificat præcedens participium quam iſtud: utrumque tamen ſynonymè acceptum, poteſt denotare dictam pœnitentiæ partem, quæ conſiſtat in quadam quaſi comminutione, ac in minutiſſimas partes redactione, quod ſine maxima humiliatione non intelligitur. Poſſet etiam contritio & confractio innuere graviſſimum dolorem, quem patiens fœmina fracto & dirupto quaſi utero ſentit. Symmachus vertit, καρδίαν κατεαγυῖαν, *cor confractum*. Comminans Deus & loquens in præterito pro futuro, *contrivi cor eorum fornicans*, inquit ſ, *& oculos eorum fornicantes*,

f Ep.7.c.14. g in Iſ.c.61. h Hic & 2.c.Creſ.c.12. i 9.Mor.c.16 vel 29. & 3. paſt.c.31. k in c.2.Na. l 10.de Civ. c.5. m Ep.77. & 81.

n Iſ.ult.2.

o Pſ.88.11. p Pſ.37.9.

q c.50.15. r c.23.9.

ſ Ez.6.9.

Idololatras intelligit: *oculos plenos adulterii*, ut Petrus t vocat, & adulterorum ſeu fornicatorum cor durum eſt. Inde ſequitur, nimirum ex vehementi dolore cordis & extractis quaſi attritu lacrymis, ut pœnitens diſpliceat ſibimet u, & quod importat vox Hebræa קוט *Kut* in niphal נקטו *nokottu* diſſecetur ac diſſerpatur, & compungatur corde x. Quo fit, ut ſit falſum quod Hæretici docent, non amplecti pœnitentiam odium peccati, ſed reſipiſcentiam ſolam. Hortantur Scripturæ ne obdurentur y corda, ſed molleſcant z: exprobrant duris a corde: male habiturum dicunt cor durum *in noviſſimo* b. Idem valet, cor grave c & ingravatum d, & induratum e. Eodem ſpectat, ut ſcindantur f corda. Quod fractum, ait Chryſoſtomus g, haudquaquam ſe in altum extulerit; quod contritum, haudquamquam exurrexerit: quod ſciſſum eſt, non inflatur, non ferit, ſed eſt paratum ad male patiendum, non concitatur ad vindictam. Magnam oportet contritionem eſſe ſicut mare h, hoc eſt, in quam omnes dolorum de aliis rebus cauſſæ veluti confluant (comparationes ex mari ad hoc propoſitum duodecim affert Mazzarinus i) ac ſecundùm æſtimationem, non tamen neceſſarium ſecundùm intenſionem ſive gradus major ſit omnibus, qui ex rebus creatis percipi poſſit. Demonſtrat idem Chryſoſtomus k, larvas & umbras eſſe alia quælibet propter quæ quis doleat, quæve pertimeſcat, ſi cum dolore ac timore de peccato conferantur, dolorem aptam dumtaxat huic malo medicinam eſſe; per eam tolli peccatum, non item incommoda alia, quæ potiùs acceſſione creſcunt doloris, & de ipſo tandem propter illa dolore nos pœnitet. *Quæ l enim ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur, ſæculi autem triſtitia mortem operatur.*

t 2.Ep.2.14. u Eze.ſup. x Act.7. y Pſ.94.8. z Ier.51.46. a Iſ.46.12. b Eccl 3.27. c Pſ.4.3. d Exod.7.14 e c.7.13.22. f Ioel.2.13. g Hom.4.in 2.ad Cor.& hom.in ep. ad Hebræos. h Thren.2.13 i Diſc.91.

k Hom.5.ad pop.& 5.de pœn.& 15.in 2.ad Cor.

Dolor de peccato, medicina mali.

l 2.Cor.7.10

Hoc modo ex veneno remedium trahitur: vermis lignum rodit, de quo naſcitur, tineaque pannum, & *de peccato damnatur peccatum* m: Et ipſa ſtercora impinguant agrum animæ. Hic eſt *rugitus à gemitu cordis*, ut Pſalmo XXXVII. n vidimus: non carnis vel mundi, ut ibi notat Auguſtinus. Qui o alibi præterea, citans illud, *Prope p eſt, Dominus his, qui tribulato ſunt corde*, vel, ut ipſe legit, qui *obtriverunt cor*, vocat trituram cordis cum pietate humilitatem. Quum ergo Hieronymus hoc loco, & Gregor. q, qui citat illum, ſicut & Remigius (quamvis non eo modo quo nunc extat, ita ut, quod ſæpe monui, alii cenſendi ſint Hieronymi Commentarii, non iſti) ajunt eſſe poſſe cor contritum, & non humiliatum, proculdubio de vera contritione non intelligunt, ſed quum aliqui etſi peccata plangant, ad ipſa reverti deſiderant, & de præteritis nolunt pœnitere: vel pauperes dominatione opprimere non ceſſant, vel contra proximorum vitam ſuperbiunt: vel contra ordinem Conditoris eriguntur. Tales videri poſſunt Saul & Antiochus. Sic è contra Fulgentius r quoſdam ſcribit humiliter accuſare peccata, ſed contriti cordis humilitate non converti, quia eadem corde perverſo contumaciter cumulant. Contritio vera includit humilitatem, quemadmodum & amorem ipſum Dei, quia per ſe propter illum eſt, ſumme dilectum, animi dolor ac deteſtatio de peccato commiſſo, cum propoſito non peccandi de cetero; quem contritionis motum quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum neceſſarium fuiſſe definit Concilium Tridentinum ſ: poſt baptiſmum vero cum fiducia divinæ miſericordiæ includere votum præſtandi reliqua, quæ ad rite ſuſcipiendum pœnitentiæ ſacramentum requiruntur. Hinc intelligitur errare graviter Hæreticos, qui contritionem ajunt nihil aliud eſſe niſi terrorem & conſiderationem peccatorum, ac ſuppliciis eſſe coactam & extortam, non actionem ſed meram paſſionem illatam à Deo, qui velut malleo conterat: non pertinere ad Evangelium; non ſolùm bonam non eſſe, verùm etiam omni nos opere bono ſpoliare ac peccatis & maledictionibus replere. Talis terror qui & in dæmone reperitur, deſpicitur profectò à Deo, nec eſt Deus prope ſic tribulatis t, aut ſuper ita *contritum ſpiritu, ac trementem ſermones* ipſius u. Plura noſter Bellarminus x: Totius pœnitentiæ typus ac nominatim contritionis videtur fuiſſe con-

m Rom.8.3. n verſ.9. o in Pſ.74. p Pſ.33.19.

q Hic & 9. Mor.c.19. vel 28. & 3. paſt.c.31.

r de Remiſ. pecc.c.12.

ſ Seſſ.14.c.4.

Contritio hæreticis quid ſit.

t Pſ.33.16. u Iſ.66.2. x l.2.de Pœn. c.2.

confractio vituli aurei, combuſtio & contritio uſque ad pulverem, atque hujus ſparſio in aquam, quæ bibenda populo data eſt a. Per *Spiritum contribulatum* ignis quodammodo applicatus intelligitur: confractio, & contritio nomine ipſo contritionis innuitur deſignat humiliationem ſparſio in aquam. Origenes b acutè opponit bonam iſtam contritionem illi peſſimæ qua quis conterit & confringit jugum Dei c, & ſupplicio maximo quo eadem contritionis voce cum infelicitatis vocatur d. Bona contritio ſatiſfacit pro prima, & ſupplet locum ſecundæ. Non eſt hujus loci ſcholaſticè plura diſſerere de contritione, quidque differat ab attritione, & an ad juſtificationem, etiam dum ſacramentum recipitur, ſufficiat attritio, quam ſe quis putet ſolum habere, & an plane ſit ad ſalutem neceſſaria pœnitenti contritio formalis ſaltem extra ſacramentum, & præceptum illius quando non obliget. Inter prodigia mali ominis recenſent Etnici abſque corde victimam. Deus ſibi præberi *cor* vult e; ſimul *totum* f, ſimul *contritum*; contritum eo modo quem diximus; totum, ut omnes partes illa ipſa ratione qua conteritur cor, non alii offerantur quam Deo, ut is quod ante dictum illud creat. *Diviſum* eſt *cor eorum*, inquit Oſeas g, *nunc interibunt*; diviſionem dicit in varia idola: unus Deus unum ac indiviſum totumque cor exigit. Id ſi conteratur, Deum quodammodo frangit & vincit. Nam,

Pœnitentiæ totius typus vituli aurei confractio.

a Ex.32.19.21. b in c.3.ep. ad Rom.

Contritio bona & mala.

c Ier.5.5. d Rom.3.16. Pſ.13.3.

Mali ominis potiſſimum prodigium.

e Pr.23.26. f Deut.4.29.

g c.10.2.

h Bapt.Mantuanus.

Virga recens Zephyris, nervo curvabitur arcus h,
Igne calybs, adamas ſanguine, corde Deus.

i Matt.3.9.

Potens eſt Deus de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ i, multo melius ac verius quam fabulati ſunt profani auctores de excitatis hominibus ex jactis retro lapidibus à Pyrrha & Deucalione. *Malleus* eſt verbum Dei *conterens petras* K, ex comminuto lapideo corde carneum efficit l, hoc enim eſt auferre lapideum & pro illo dare carneum, quia minuatim contritum inutile eſt, ſed non datur aliud cor, niſi præcedens conteratur: quod autem eget contritione, *lapideum* merito appellatur, Vel quem pœnitet peccati, præ dolore ac mœrore rumpitur, facitque, ut Deus tactus dolore cordis intrinſecus, pœnitentia moveatur m quod tam acerbam pronuntiaverit in illum ſententiam; nec ferens adeo amplius miſerandum ſtatum ejus ſanet contritum corde, alligando contritiones n & vulnera ipſius o. Poteſt præterea peti comparatio ex lineo panno, putrefacto, quale erat lumbare Jeremiæ p, nulli uſui aptum: quum tamen qui chartæ conficiendæ tenet artem, ad alios omnes uſus inutilem, non deſpiciat, ſed convertat poſt contritionem & contuſionem in candidiſſimam maxique perpolitam chartam q. Tam difficilis vera pœnitentia, ut ſe Ambroſius r facilius teſtetur inveniſſe qui innocentiam ſervaverint, quàm qui congruè egerint pœnitentiam. Auguſtinus autem illud frequenter uſurpabat Poſſidio ſ teſte, poſt perceptum baptiſmum etiam laudatos Chriſtianos & ſacerdotes abſque digna & competenti pœnitentia exire de corpore non debere: propterea que de pœnitentia Pſalmos, in ultima ægritudine proponi contra parietem legendos voluiſſe, ac jugiter, & ubertim legendo fleviſſe, idque per dies decem, quibus nullum admittebat niſi quibus horis ingrediebantur medici vel inferebatur refectio.

K Ier.23.29. l Ez.11.19.

m Gen.6.6 n Iſ.61.1. Pſ.146.3. Luc.4.18. o Iſ.30.26. Luc.10.34. p c.13.7. q Petrus de Veg. in hoc. ve. diſ.3.ſed ante illum Petr.de Val. 2.p.exercit. pro ſer.6.poſt 2.Do.quad. r 2.de Pœnit. c.10. ſ in vita c.ul.

Ab Auguſt. in ultima ægritudine acta.

Verſ. 20.) Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Jeruſalem.

Verſ. 21.) Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ oblationes, & holocauſta: tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

HActenus pro ſe ipſo precatus David, tot allatis ad impetrandum cauſſis, in ultimum locum rejecit rationem iſtam, ſimul orando pro aliis propter conceptam ſpem remiſſionis peccatorum ſuorum, ne videlicet offenſus Deus peccatis ipſius, populum deſinat, & civitatem Jeruſalem benigno favore proſequi; ubi ejuſdem Dei ſingulari beneficio conſtitutus Rex fuerit, & cœptus quoque per illum cultus ejuſdem inſtaurari. Petit ut pro ſua benignitate, nec habita demeritorum ſuorum ratione, dignetur Deus civitati benefacere, muroſque ejuſdem excitare; ita ut mons Sion muris claudatur, & includatur intra Jeruſalem, & in eo ſit templum quod promiſerat conſtruendum ſaltem per ſucceſſorem filium. Id ſi fiat, certus eſt, meliùs religioſum cultum conſtituendum, & valde majori pietate offerendas oblationes libaminum & holocauſta, atque vitulo imponendos ſuper altare victimarum. Sub hoc autem, pio aliqui voto atque ſupplici prece, reſpectum procul dubio habebat David ad myſticam Jeruſalem, hoc eſt, ad Eccleſiam ex omnibus gentibus per Meſſiam ex ipſo naſciturum, perque diſcipulos illius congregandum: & loco ſacrificiorum illorum mere materialium, quæ per ſe non placebant Deo, ad ſpiritualia ſacrificia fidelium, qui dicuntur *vituli labiorum* cofitentium Domino, & conſiſtunt in juſta & ſancta converſatione ſecundùm ſpiritum & corpus humanum: denique etiam ad ſupernam Jeruſalem, quæ conſtruitur vivis ex lapidibus, qui hìc interim poliuntur per gratiam Dei; ut ſuis coaptati locis offerant perpetuum gratiarum actionis & laudis ſacrificium, ſicut dignum & juſtum eſt, & maximè acceptabile Deo, quia nulla pro peccatis propitiandi mentio erit, ubi ſola vigebit & regnabit juſtitia. Hic ſenſus communio veriorque.

Illud minus probabile quod à Theodoreto, Baſilio, Chryſoſtomo, Euthymio traditur, ſpiritu prophetico Davidem loqui pro refactione & inſtauratione civitatis à Chaldæis evertendæ, quæ poſt captivitatem Babylonicam poſtea facta eſt ſub Cyro. Nec niſi per ſenſum accommodationis referri poſſunt iſta ad tempora Eudociæ Imperatricis, quæ multa ædificia in Jeruſalem erexit ac dotavit, ut placuit tamen Nicephoro Calixti t. Ad tropologiam quoque pertinet ut dicatur David antea profeſſus Deo non placere ſacrificia & holocauſta, ſed ſpiritum contribulatum corque contritum & humiliatum, jam poſtulare, ut juſtitiam recuperet per quam talia ſpiritualia grata ſacrificia offerre valeat, & ut ipſemet ſacerdos, ad templum altare. Verum perpendemus hoc ſeorſim cum aliis.

Eudocia Imperatrix. t l.14.c.50.

Benignè fac.) Non ita commode verbo uno Latino exprimi poteſt Hebræum היטיבה *hetiuah*, cum (ה) paragogica & Græcum ἀγάθυνον majorem enim emphaſim habent. Eadem verba ſunt in Pſalmo CXXIV. u, Ubi tamen Latinè legimus *benefac*. Symmachus hoc loco habet εὐεργέτησον. In Apochrypho libro 3. x. Eſdræ interpres Latinus *benignantur* dicit, cujus oppoſitum *malignandi* frequentius eſt in ſcripturis divinis. Nimis anguſtè aliqui ſumunt iſtam benignitatem, ad ſoli fœcundationem, ut ex opimis redditibus conſtrui civitas & templum poſſit. Non etiam liberum eſt ſumere *benigne* pro nomine, ut ait Hugo; ſed adverbium eſt.

u verſ.4.

x c.4.39.

Domine.) Supplevit hoc nomen Latinus cum Græcis quoniam parum ſolida notatio in hoc Pſalmo. Ter Domini nomen ſicut Dei & Spiritus repetitum ad indicandum Trinitatis myſterium. Idem dici magis poſſet de nomine *Deus*, quod etiam Hebraicè occurrit quater, quaſi una eſſentia denotet tres perſonas, ſed hæc non admodum ſolida ſunt.

In bona voluntate tua.) Hieronymus, *in voluntate tua*: nomen Hebr. רצון *ratſon* eſt à verbo רצה *ratſah*, ſicut *holocauſtis non delectaberis*: de his vocibus alibi dictum ſatis. Innocent. III. *in bona voluntate* interpretatur Spiritu ſancto, cui voluntas & bonitas attribuitur, ſicut Patri mens, Filio ratio. Nicephorus y Calixti, ut ante attigi, ſcribit quum Jeroſolimis ædificia præſertim ſacra conſtruxiſſet Eudocię Theodoſii junioris uxor, viſum nonnullis de ea Davidem hìc locutum, ἀγάθυνον κύριε ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου, quaſi etiam nomen Auguſtæ expreſſiſſet Caſſiodorus & Bruno Herbipolenſis eumdem innuunt ſenſum. Hoc per accommodationem dici malo quam per litteram: licet lignis quibus crux Chriſti compoſita eſſet, Iſaiam z vaticinatum, & de freno Conſtantini quod ex uno clavorum confecit Helena, Zachariam a nonnulli dicant b, & alii de quibuſdam aliis. Hebraicè primum edita eſt ſcriptura vetus, in qua lingua nihil eſt commune cum Eudocia.

y l.14.c.50.

z c.60.13. a c.14.20. b Primum Alex. Monachus de inv. Crucis Secu. Geor Ham. in Chr. Amb. de obit. Theo. Theod. 1. hiſt. c.18. Zozom. 2. hiſt. c.1.

Sion.) Ab hoc monte, & arce quam ibi David ædificavit,

eavit, deinde etiam à templo quod in eodem ſive in par- A
te ejus quæ dicebatur Moria, conſtructum eſt à Salo-
mone, denominata eſt tota civitas Jeruſalem, ac per
Sion intellecta. Diximus aliàs. Quidam per *Sion* vete-
rem Synagogam legemque, per *Jeruſalem* intelligunt
Eccleſiam & Evangelium: Davidem vero petere, ut
ſynagogam Deus tractet benignè, nec eam penitus ci-
tove deleat, ut poſſit Eccleſia conſtrui, quæ nimi-
rum prodire debet ex ipſa. Non valde probo ſen-
ſum iſtum.

Ut ædificentur muri Jeruſalem, Ex hoc Hebræo abſque
particula cauſſali, *ædificabis muros Jeruſalem* תבנה
חומות ירושלים *thiuneh chomoth Jeruſalem*, Græcè
cum conjungente particula in Imperativo καὶ οἰκοδο-
μηθήτω τὰ τείχη: legit etiam Auguſtinus &, non autem
a in c. 12. Iſ. ut, nec non Hieronymus a. Dixi de templo con-
& in c. 16. ſtruendo ac intra muros includendo. Poſſet præterea
Ezec. & in c. nomine *murorum* civitas tota intelligi, & *ædificandi*
3. Ioel. verbo firmus civitatis in fœlicitate ſtatus. Sic dici-
b Pſ. 88. 3. tur miſericordia DEI *ædificavit in cœlis in æternum b*,
c Virg. Æn. 1 & Poeta c cecinit,

O fortunati quorum jam mœnia ſurgunt.

d Iſ. 49. 16. Deus autem, *muri tui d*, inquit, *coram oculis meis e:*
e c. 60. 10. *ædificabunt filii peregrinorum muros tuos f*, *occupabit ſa-*
f verſ. 12. *lus muros tuos*. Dici multa poſſent de verbis ac de tem-
pli materialis ædificio, de ſpiritualis animæ noſtræ, de
myſtici Eccleſiæ, de cœleſtis ubi dicunt beati glo-
riam DEO quo fruuntur, quanto labore noſtro con-
ſtruatur templum animæ, & comparetur cœleſte,
quam fuerit opus, magnis immo infinitis Chriſti me-
ritis ut utrumque conſiſteret, atque aliud Eccleſiæ;
quam facili negotio excidamus ab adeptione cœle-
ſtis, excludi poſſimus ab habitatione Eccleſiæ, jactu-
ram & ruinam pati ſpiritualis quod excitatur in ani-
ma per gratiam. Quid referam inſanas molitiones
Hieroſolymitani & Epheſini templi uno fere temporis puncto deſtructio. Epheſini templi, atque Jeroſolymitani uno prope-
modum dirutas puncto temporis? Una ſufficit ſcintil-
la libidinis, flatus ſuperbiæ; imber proſperitatis, pro-
cella fortunæ adverſæ ad altiſſimam quoque deturban- C
dam turrim ſanctitatis, propterea que *qui ſtat videat ne*
cadat g, *ſuper cuſtodiam* ſuam quiſque ſtet, ac figat,
g 2 Cor. 10. 11. *gradum ſuper munitione h*, ſemper præ oculis habeat in
h Aba. 2. 1. vanum laborare, *qui ædificat niſi Dominus ædificet*, ædi-
i Pſ. 126. 1. ficiumve conſervet atque cuſtodiat *i*, ſed nullam de-
ponat non adjiciendo ultra ſuperinducere ſeu linere,
murum tranſire liniendo, ita ut ſtridant cardines ædi-
k Amos 7. 8. ficii *k* aut laquearia. Deſcribit eleganter Mazzari-
8. 3. nus *l* ſpirituale animæ ædificium per partes omnes,
l diſcurſ. 93. & ornamenta. Utinam audiamus dicentem Deum ani-
mæ noſtræ tamquam myſticæ Jeruſalem, *habitaberis*
m Iſ. 44. 26. *& ædificaberis m:* utinam urbs noſtra ſit fortitudinis,
ideſt, fortis; & ſalvator ponatur murus & antemura-
n c. 26. 2. le; aperiantur portæ ut *ingrediatur gens juſta n*, hoc
eſt, virtutum turmæ ad ſacrificandum ſacrificium ju-
o Tit. 3. 4. ſtitiæ, per *benignitatem & humanitatem o*, χρηστότητα καὶ
φιλανθρωπίαν, ejuſdem ſalvatoris, & per bonam volun-
tatem εὐδοκίαν illius, quam hìc prædici atque flagitari à
Davide, Cyrillo placet, juxta illa quoque alia, *Do-*
p Pſ. 84. 13. *minus dabit benignitatem p*, *& memor eſto noſtri Domine*
q Pſ. 105. 4. *in beneplacito populi tui q*, Heſychius id probat etiam ex
r Ep. 1. 9. Paulo *r*, ubi vocat incarnationem *ſacramenti volunta-*
ſ 1. Pet. 2. 5. *tis* Dei *ſecundùm beneplacitum ejus*. Coædificemur &
t Matt. 7. 24 nos, atque coædificemus *ſ*, ſed ſuper firmam petram
u 1. Cor. 10. 4 *t*, qui eſt *Chriſtus u:* non liniamus *abſque temperatura*
& paleis, ne cadant muri per *imbrem* tentationum *inun-*
dantem lapides prægrandes cogitationum ſuperbarum
x Ezec. 13. 11 *deſuper irruentes*, *ventum procellæ diſſipantem x*, cupi-
y c. 7. ditatis, honorum, opumque. *Stet Dominus ſuper mu-*
rum adamantinum, *& in manu ejus adamas*, ut ver-
tunt apud Amos *y* LXX. ideſt, firmo propoſito non pec-
care decernentem, contineat, confirmet, defendat.
Poſtremo ſtudendum ſemper ædificationi, quia non
imponitur faſtigium ante mortem: non ſolum cogitan-
z Mat. 21. 33 dum de ſumtibus neceſſariis ad perficiendam turrim *z*,
a 2. Eſd. 4. ſed hi etiam procurandi: neque curare oportet etiamſi
1. & ſeq. Sanaballat iraſcatur, & ſubſannet nos ædificantes *a*,
b verſ. 17. ſed una manu faciamus opus, & altera teneamus, *b* ſed
c verſ. 14. *Domini magni & terribilis* meminerimus *c*. Pertinet ædi-
d Ser. 1. de S. Michaele. ficatio hæc & inſtauratio murorum, ut placet Bernardo, *d*

A ad cœleſtem Jeruſalem, cujus propter caſum homi-
num ruinamque ſemiruti ſunt muri. Idcirco Bernardus
petit ab Angelis, ut ante thronum gloriæ DEI verbum
hoc preces iterent: *Benigne fac Domine*, &c. ut eorum
zelum experiamur nos vivi & rationales lapides qui lo-
li in inſtaurationem domus DEI poſſumus ipſi coædifi-
cari. Quum ædificaverit Dominus Sion, *videbitur glo-*
ria e. Innuit hoc loco eumdem ſenſum Bruno Car- e Pſ. 101. 17.
thuſianus: alii *muros* pro populo Gentili accipiunt,
& Judæo, quem vocat Paulus utrumque parietem:
vel varias virtutes, præſertim Theologicas: Didy-
mus & Hilarius *f* Angelorum excubias, aut dogma- f in Pſ. 54.
tum indiſſolubilium firmitatem: Athanaſius patriar-
chas, & prophetas; qui ædificari videantur, ideſt,
renovari, quum myſterium à ſe antea figuratum re
perfici contuentur: Euſebius vel Angelos cuſtodes,
vel ſacerdotes qui præſunt: Cyrillus hos, & CHRI-
STUM, & pias inſtitutiones: Euthymius, & Nice-
phorus Blemmida fideles omnes, præfectos, quamli-
bet animam piam, firmas cogitationes: Hugo ſacra-
B menta. Terrena hac domo corporis noſtri diſſoluta
manet nobis altera non facta in cœlis *g*, recipimurque g 2. Cor. 5. 1.
in æterna tabernacula h, ſi juſti ſumus, poſt depoſi- h Luc. 16. 9.
tionem tabernaculi *i* corporei. Mirabilis architectu- i 2. Pet. 1. 14.
ra civitatis cœleſtis à Joanne *k* deſcribitur, & à To- k Apo. 21. 10. & ſeq.
bia *l*. Interim, ut dixi tamquam DEI ædificatio & l c. 13. 21. 22.
ſtructura præparandi ſumus *m*, atque ſuper ædifican- m 1. Cor. 3. 9.
di ſupra fundamenta Apoſtolorum & Prophetarum *n*: n Ep. 2. 20.
immo ſupra Chriſtum, qui fundamenti dignitatem
aliis communicavit, quemadmodum & *architecti*, quo o 2. Cor. 3. 10
ſe nomine Paulus *o* appellat. *Maledictus vir coram*
Domino qui ſuſcitaverit & ædificaverit civitatem Jericho p Ioſ. 6. 26.
p, qui eſt typus mundi & civitatem Babylonycæ, ut
etiam ſumitur tropologicè.

Hugo piè ac ſubtiliter quidem explicat ædificationem Hugonis pia ac ſubtilis explicatio
ac inſtructionem murorum Jeruſalem, quæ à variis fa-
cta eſt: ſed etymologiis vocum utitur parum veris. Po-
nit *reædificationem* quam fecit Salomon, quia perbene
munit Eccleſiam. *Deſtructionem* quam Joas *q*, qui tem- q 2. Par. 25.
poralitatem ſignificat: aliam *reædificationem* per Oziam
C (quod tamen non reperio) qui ſonat (videntem Deum)
& fidem denotat: *deſtructionem* per Nabuzardam *r* prin- r 4. Reg. 25.
cipem cocorum, ideſt, per voluptatem: *reædificatio-*
nem per Nehemiam, qui *conſolatorem* valet, deſignat
vero virgam & baculum, quibus DEUS *conſolatur ſ*, ſ Pſ. 22. 4.
reædificatque, quod carnis deſtruit voluptas. *Deſtru-*
ctionem per Antiochum Regem Syriæ *t*, per ſilentium t 1. Mach. 1.
paupertatis perque ſublimitatem, nempe per ſuperbiam:
reædificationem per Judam Machabæum *u*, hoc eſt, per u 1. Mach. 4.
confeſſionem propriæ fragilitatis vel pœnitentiam quæ
bellat pugnatque contra ſuperbiam: *deſtructionem* per
Titum, qui exponitur (bonus) aut (lutum) innuit hy-
pocriſim: *reædificationem* per Amazianos (neſcio
quos intelligat) ideſt, tranſitores ſæculi: poſtremo
perfectam deſtructionem per Adrianum equeſtrem,
hoc eſt, per nobilitatem & militiam prælatorum.
Similia interdum commemoro victus nonnullorum
importunitate.

Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ.) Hieronymus,
tunc ſuſcipies, &c. verſ. 18. dixerat; *ſi voluiſſes*, He-
D braicè, *non voles* לאתחפץ *lothachpots*: quod verbum
hìc repetitur, ſed pro Græco ἠθέλησας, habetur εὐδοκή-
σεις; quod eodem verſu erat in fine οὐκ εὐδοκήσεις, *non*
delectaberis, & Hebraicè לא תרצה *lo thirtſeh*, ergo
alia nunc ſacrificia Hebræum enim nomen eſt plurale
in regimine זחכי *zinche*, quemadmodum verſu 19. ubi
legimus in ſingulari *ſacrificium Deo*, &c. David intel-
ligit differentiam, ut Euſebius notat, innui ad dictum
nomen juſtitiæ: ait autem per hujuſmodi ſacrificium
piam vitæ inſtitutionem ſignificari: Didymus, juſti-
tiam quæ eſt ex fide Jeſu Chriſti: Caſſiodorus, paſſio-
nem CHRISTI: Auguſtinus & alii, laudem quam
beati dant DEO, jam perfectè juſti, nec egentes
contritione ac humiliatione cordis, quæ vitæ hujus
eſt; immo nec exercitio aliarum vitutum Cardi-
nalium: alii res externas, quas juſto labore partas
offerimus Deo. Cajetanus: verum ſacrificium lega-
le, nempe juxta legis præceptum, non ſatis adhuc
obſervatum, ut fiat ſolum ante oſtium tabernaculi x Levit. 17. 4.
x. Felix illud tunc in quo ſatiabimur *y*, in quo non y Pſ. 16. 15.
confundemur *z*, in quo replebitur gaudio os noſtrum z Pſ. 118.
& lin-

& lingua noſtra exultatione *a*, in quo accepta prior- A
a Pſ. 125. 5. ius erunt opera noſtra *b*, in quo laus unicuique à Deo
b hoc loco. *c*, in quo cognoſcemus ſicut & cogniti ſumus *d*: in quo
c 1. Cor. 4. 5. reddetur cuique ſecundum opera ejus *e*, in quo fulge-
d 1. Cor. 13. 12 bunt juſti *ſicut ſol f*, in quo videbimus Deum *facie ad*
e Mat. 16. 27 *faciem g*: in quo apparebimus cum CHRISTO *in*
f Mat. 13. 43 *gloria h*. Hoc nunc momentaneum & leve tribula-
g 1. Cor. 13. 12 tionis ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ
h Col. 3. 4.
i 2. Cor. 4. 17 pondus operabitur in nobis *i*. Omne gaudium hy-
pocritæ (talis autem quiſquis falſis delectatur ac ve-
k Iob. 20. 5. luti perſonatis & larvatis bonis) ad inſtar puncti *k*
ſive temporis ſive lineæ.

l verſ. 6. Quod attinet ad *ſacrificium juſtitiæ*, de quo dictum
quoque in Pſalmo *l* ſi tropologicè accipiatur, & com-
paretur cum oblationibus, holocauſtis, vitulis, ad-
mitti poteſt Hugonis expoſitio, ut *ſacrificium juſtitiæ*
aſſignetur laicis: *oblationes*, clericis: *holocauſta* Reli-
gioſis; *vituli*, Prælatis; dicatur autem primum nume-
ro ſingulari (quamvis Hebraicè pluralem numerum
eſſe monuerim) quia plura requiruntur ab aliis quàm à
laicis. Vel *ſacrificii juſtitiæ* nomen generale eſt, idem- B
que epithetum *juſtitiæ* oblationibus, holocauſtis, vi-
tulis tribui debet, ut Athanaſius præcipit: *oblationes*
in Eccleſia militante ſunt eorum qui non ſe totos offe-
runt, occupati in actione ſicut Martha, aut ſunt ſan-
cti minores, cujuſmodi confeſſores: *holocauſta* contem-
plativorum qui Mariam imitantur, aut Religioſorum
aut Martyrum, de quibus Euthymius: *vituli ſuper al-*
tare impoſiti, petulantium & laſcivorum qui ſine jugo
legis divinæ vixerunt, & mactantur Deo, & Deum
laudantium labiis ſuis, ſimul videlicet cum corde. Cy-
rillus per *oblationes* atque *ſacrificia* quæ non tota cede-
bant in honorem Dei, ſicut holocauſta, interpretatur
eos qui quaſi diviſim offerunt ſe Deo, quales conjugati,
m 1. Cor. 7. 33. quos etiam Apoſtolus *m* diviſos appellat: per *holocauſta*
perfectam ſanctorum vitam, qui & *vituli ſuper altare*
dici poſſint; quos Heſychius pro Martyribus accipit,
Spiritus ſancti ſumtu paſtis, & inimicum petentibus
confeſſionis cornibus. Idem habet Euthymius eoſ-
demque *vitulos* deſignare perfectos actione & ſermone:
oblationes item iis convenire detruncatis quorumdam C
ſanctorum pro Chriſto membris: *holocauſta* innuere
integra Martyrum incendia, cædeſve. Non diſſimi-
lis Innocentii III. ſed de Sion, Jeruſalem, altari
expoſitio, de regularibus laicis, clericis, quia pri-
mi ſunt ſpeculativi, quod *Sion* ſignificat ſive con-
templativi: ſecundi infimi, in inferiori civitate Je-
ruſalem: tertii medii, in templo & altari. Uſurpat
de iiſdem gradibus, Noe, Daniel, Job, duos in
agro, in mola, in lecto.

Non ambigo per iſtud *juſtitiæ ſacrificium*, & *oblatio-*
nes quoque *holocauſta*, *vitulos* etiam juſtè oblatos & ſa-
crificatos, potiſſimùm intelligi ſacrificium excellentiſ-
ſimum CHRISTI duplici modo factum: ſemel cruen-
tè in cruce, & incruentè in miſſa quotidiè propè in-
finities. Hoc ſacrificium reipſa unicum, eſt maximè
acceptum Deo, quamvis in canone oretur, ut acce-
pta habere dignetur quæ offeruntur in miſſa, ſicut ac-
cepta habere dignatus eſt munera pueri ſui Abel, & D
ſacrificium Patriarchæ noſtri Abrahæ, & quod ei ob-
tulit ſummus ſacerdos ejus Melchiſedech ſanctum ſa-
crificium, immaculatam hoſtiam, & jubeat perferri
per manus ſancti Angeli ſui in ſublime altare ſuum,
in conſpectu divinæ majeſtatis ſuæ. Quæ comparatio
non tam cum ſacrificiis prioribus fit, quàm cum ſa-
crificantibus hominibus, ut videlicet tanta ſit fides &
Religio nunc offerentium, nec ſit aliquid in iſtis,
quod fructum tanti ſacrificii impediat. Acceptata qui-
n Gen. 22. 12 dem ſunt illa priora ſacrificia; ſed quatenus hæc adum-
o Iud. 11. 30. brabant. Vetuit Deus mactari Iſaac *n*: permiſit occidi
& ſeq. filiam Jephthe *o*: cujus etſi laudatur fides à Paulo *p*,
p Heb. 11. 32. non tamen factum, quod poterat ille doctus exemplo
q 3. de Virg. Abrahæ ſatis intelligere, non eſſe gratum Deo, ut
r Ephe. 5. 2. Heb. 9. 14. Ambroſius *q* docet.
ſ Gal. 4. 4. Obtulit ſe ipſum Chriſtus oblationem & hoſtiam Deo
in odorem ſuavitatis r, ubi venit *plenitudo temporis ſ*,
quod nunc hìc vocat David, poſtquam præceſſerunt
adeo multæ figuræ illius, ut idcirco rectè potuerit idem
David de uno ſacrificio, oblatione, holocauſto Chri-
ſti loqui in numero multarum oblationum, & holocau-
ſtorum, atque, ut malè extat Hebraicè, ſacrificio-

A rum. Panis olim oblatus, ut rectè obſervavit Mazza-
rinus *t* noſter, poſt alios qui veteris ritus legis myſticè t diſc. 95.
tractant, circa ſacrificia in Levitico præſertim conten-
tos, atque noſter item Ribera libris de templo, carnem
Chriſti deſignabat; vinum, ſanguinem: oleum, gra-
tiam, ſal, ſapientiam: thus, divinitatem; mel, mo-
rum ſuavitatem: ſpicæ denotabant magis tectè ac obſcu-
rè magis cognitum fuiſſe in lege naturæ Chriſtum; fari-
na, clariorem in ſcriptura de eodem notitiam: panis
magis adhuc diſtinctam, & hunc quidem panem intra
virginis uterum quaſi intra furnum excoctum fuiſſe, in
ſartagine verò, tot vitæ totius ærumnarum; in craticu-
la demum crucis. Ruſus referebat farina puritatem &
innocentiam: panis propoſitionis, munditiam: panis
primitiarum dignitatem Chriſti. Jam agnus exhibebat
manſuetudinem ipſis; hædus & capra cauſſam cur pa-
teretur fuiſſe peccata noſtra, vervex & ovis ſimilitudi-
nem cum carne peccati: aries principatum, vitulus
ſacrificium. Auguſtinus *u vitulum* de quo hìc agitur, u de tempor. Barbarico.
numero licèt plurali, & *ſaginatum* de quo Lucas *x*, in- x c. 15. 26. 27. & 30.
B terpretatur Chriſtum. Ad hæc in jugi ſacrificio repræ-
ſentabatur efficacia hujus unius: in adipe, devotio:
in vacca ruffa, effuſio ſanguinis: in bove, obedientia
uſque ad mortem: in paſſere mactato, humanitas: in
altero qui liber dimittebatur, expers paſſionis divini-
tas: in turture, caſtitas, gemitus, lacrymæ: in co-
lumba, ſimplicitas, vel etiam anima egreſſura de arca
corporis per mortem & per reſurrectionem regreſſura
in eamdem. Sed ut vaſtum illud lateri, vulnus ſumi
poſſet holocauſti loco: plaga dexteræ manus, ut ho-
ſtia pacifica: ſiniſtra pro peccato: plagæ pedum tra-
ctationem victimæ ad immolandum indicant & quod
immolatione facta deſcenderit in limbum & purga-
torium. Denique *oblationes*, *holocauſta*, *vituli* plura-
liter exprimuntur, quoniam & foris intus in cor-
pore & animo ſacrificabat offerebatque Chriſtus ſei-
pſum, & ſervorum ſuorum varias futuras oblationes
atque ſacrificia ſimul cum ſuo exhibebat Patri, quæ
offerentur ſanè etiam in juſtitia *y*, ſed in ea quam y Malac. 3. 3
ſe ab illo uno accepiſſe profiterentur, non ignorantes z Rom. 10. 3.
C illam nec ſuam quærentes ſtatuere, & ideo illi ſub-
jecti *z*. Quæ quantaque juſtitia Chriſti fuerit, ſatis
conſtat & aliàs dictum eſt: item quàm exactè ſatisfe-
cerit pro nobis; ita ut *exauditus* fuerit à Patre *pro*
ſua reverentia a, etiam illa quam ei ſicut filio debebat a Heb. 5. 7.
pater *e* præterea quomodo ampliſſimè juſtitiam & gra-
tiam nobis meruerit, ita ut dici debeat ſacrificium ejus
juſtificans non tantum ſacrificantis juſti, ſicut *Deus ju-*
ſtitiæ dicitur *b*, quia juſtificat nos. Acceptaturus nihi- b Pſ. 4. 6.
lominus prædicitur Pater ſacrificium, quia non tene-
batur, pro noſtris peccatis, & ſatisfactione quam ipſi-
met debebamus, oblatam ab alio recipere: quam in-
finitis partibus melior & omnino condigna eſſet. Igi-
tur quod id voluerit, & ſe pacto promiſſioneque obli-
gaverit, ſummæ gratiæ beneficium fuit, & quòd filium
dare dignatus fuerit. Qua ipſa in re declaravit maxi- Summę Dei gratiæ beneficium.
mè juſtitiam ſuam, & odium peccati ſummum, pro
quo tantum exegerit à proprio filio pretium. Eodem
D præterea tempore juſtum ſe manifeſtavit, quum ſic in-
juſtè tractatum in cruce filium tot prodigiis & innocen-
tiæ teſtimoniis cohoneſtavit.

De ſacrificio incruento Euchariſtiæ locum hunc to-
tum declarant Paulus Burgenſis *c*, Genebrardus, Dio- c 2. p. Scruti. ſcrip. d. 4. c. 1.
nyſius, Carthuſianus, Valentia, Sebaſtianus, Gome- d to. 9. tr. 30.
ſius, Petrus Vega, Sanctus Ambroſius. Salmeron *d*, e diſcur. 99.
Mazzarinus *e*. Convenit iſti ſacrificio vitali proprietas f Pſ. 78. 32.
novelli f, *ſaginati* g, *de armento* h, extendit ſua veluti g Luc. 15. 23 27. 30.
cornua ungulaſque. Chriſtus per omnia impinguat h Lev. 9. 2.
prodigum pœnitentem & quemvis alium adipe devotio-
nis: Eſt ex eodem quaſi armento noſtro propter partici-
pationem ejuſdem naturæ humanæ. Quamquam ei-
dem ſacrificio aptari poſſint genera illa omnia vel ani-
malium vel rerum, quæ prius diximus offerri ſolita ſe-
cundùm legem, præcipuè agni, qui ad juge ſacrificium
adhibebatur, & ſæpius *agni* nomine vocatur Chriſtus,
diciturque occiſus ab origine mundi. Idem ajo de ratio-
ne hoſtiæ, holocauſti ſacrificii pacifici vel pro peccato &
delicto oblationis. Denique τέλεστῶν τελεστὴν nominat Dio-
nyſius, quemadmodum Chriſtus ipſe *Rex Regum* dici-
tur *Sanctus Sanctorum*, *Deus Deorum*, &c. Et Eccleſia
in quadam oratione ſic loquitur, *Deus qui legalium ho-*
ſtia-

ſtiarum differentias in unius ſacrificii perfectione ſan- A
xiſti.
Oblationes & holocauſta.) Voces hæ prius declaratæ
ſunt & litteraliter & myſticè. Alii codices Latini ut
Complutenſes ac Regii habent *oblationem*; quæ Græcè
quoque ſingulari numero eſt ἀναφορὰν. Hebr. vox eſt
etiam ſingulari עולה *bholah*, ſicut & ſequens כליל
chalil, atque priorem vertunt alii per *holocauſtum*, quam-
vis poſteriorem per *oblationem*: & ſanè prior ſæpiſſimè
ſignificat *holocauſtum*, quamvis עלה *bhalah*, ideſt, aſ-
cendere, poſſit ſumi pro quavis oblatione ſacrificiove
quod altè ſuper altare imponitur. Eſt item כליל *cha-
lil*, quaſi dicas totum & conſummatum, vel holocau-
ſtum, vel incenſum thuſque quod incenditur totum &
conſumitur. Quidam עולה *bholah*, volunt eſſe holo-
cauſtum animalis, עויל *chalil* incenſi. Alii putant idem
hìc duplici vocabulo geminari. Sed credendum LXX.
Interpretibus, nec facilè recipi debet quod Agellius
docet ἀναφορὰν pro holocauſta ſumi, nomenque obla-
tionum per *holocauſta* intelligi, ſacrificium ſacerdotum,
quod cremabatur totum coramque populo imponebatur B
altari.

Anagogico ſenſu poſſet addi *oblationes* innuere ani-
mas beatorum, quæ ſecundùm ſubſtantiam eædem per-
ſeverabunt, ſicut accidit in oblationibus, poſtquam
factæ ſunt: *holocauſta*, corpora, quorum erit ſubſtan-
tialis immutatio, quatenus licèt in eadem ſubſtantia,
etiam numero, tamen ſubſtantiali mutatione reprodu-
centur & denuo animæ ſuæ vivificabuntur. De multi-
plici ſacrificiorum acceptione in ſcripturis differit
Chryſoſtomus *a*, enumerans decem modos, nempe ſa-
crificii ſalutaris quod eſt Chriſtus *b*: martyrum exhi-
bentium corpora ſua *c*: deprecationis quæ dirigitur ſicut
incenſum *d*: jubilationis ſeu vociferationis *e*: laudis *f*:
eleemoſynæ *g*, compunctionis ſeu contribulati ſpiritus
cordiſque contriti & humiliati *h*: prædicationis *i*; ju-
ſtitiæ *K*: beneficentiæ *l*.

Multiplex ſacrificiorum acceptio.
a in Pſ. 95. b Eph. 5. 2. c Rom. 12. 1. d Pſ. 140. 2. e Pſ. 26. 6. f Pſ. 49. 23. g Jacob. 1. 27 Heb. 13. 16. h Pſ. 50 19. i Rom. 15. 16 K Hic loco. l Heb. 13. 16.

Tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.) Hæc ſatis
etiam priùs declarata de ſynagogæ tempore, quum tem-
plum eſſet ædificatum; de Eccleſia triumphante & mi-
litante. Dictum etiam quid ſibi velint *vituli* פרים *Pa-
rim*, quum pro *vitulis fructum laborum* citans Oſeam
m Paulus *n* dixit, cum LXX. qui ſcilicet legerunt פרי C
peri pro פרים *parim*. Quocirca non placet opinio Agel-
lii per *holocauſta* & *oblationes* denotata ſacrificia propria
ſacerdotum; per *vitulos* Principum, & ſub hoc dupli-
ci præcipuo genere comprehenſa reliqua omnia.

m c. 14. 3. n Heb. 13. 15. Agellii improbata opinio.

Bernardus in ſententiis jubet nos immolare *vitulum
novellum cornua producentem & ungulas o*, per novæ
converſionis effectum; *vitutum de armento p*, per ſacræ
Religionis profectum *vitulum ſaginatum q*, per conſum-
matæ virtutis affectum, imponentes ſuper altare vitu-
los; qui vel quilibet ſunt juſti vel ſacerdotes, vel An-
geli, prout placet *altare vituloſque* interpretari. De
vitulis dixi. *Altare* ſumitur aliquando pro cruce, cor-
pore Chriſti, Eccleſia, corde animave cujuſque, ſu-
blimi beatorum habitatione.

Bernardi præceptum. o Pſ. 68. 32. p Lev. 9. 23. Luc. 15. 26. q 7. 30.

PSALMUS QUINQUAGESIMUS PRIMUS.

1 In finem, Intellectus David.
2 Quum venit Doeg Idumæus, & nuntiavit Sauli:
Venit David in domum Achimelech.
3 QUid gloriaris in malitia, qui potens es in
iniquitate?
4 Tota die injuſtitiam cogitavit lingua tua: ſi-
cut novacula acuta feciſti dolum.
5 Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem: iniqui-
tatem magis quàm loqui æquitatem.
6 Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua
doloſa.
7 Propterea Deus deſtruet te in finem, evellet
te, & emigrabit te de tabernaculo tuo: &
radicem tuam de terra viventium.
8 Videbunt juſti, & timebunt, & ſuper eum ri-
debunt, & dicent: 9. Ecce homo, qui non
poſuit Deum adjutorem ſuum:
Sed ſperavit in multitudine divitiarum ſuarum:
& prævaluit in vanitate ſua.
10 Ego autem, ſicut oliva fructifera in domo Dei,
ſperavi in miſericordia Dei in æternum: &
in ſæculum ſæculi.
11 Confitebor tibi in ſæculum, quia feciſti, &
expectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt
in conſpectu Sanctorum tuorum.

Verſ. 1.) In finem, Intellectus David.

Verſ. 2.) Quum venit Doeg Idumæus & nuntiavit Sauli:
Venit David in domum Achimelech.

De Titulo & Argumento.

PRiore Tomo ſæpius occurrerunt voces pri-
mæ duæ, *in finem*: reliquæ in Pſalmo
XXXI. & *intellectus*, junctis aliis perſo-
nis, in XLI. XLIII. XLIV. Quæ ſe-
quuntur, pertinent ad argumentum,
vel occaſionem propter quam ſcriptus
eſt pſalmus. Continetur hiſtoria in libris Regum *r*:
quo pacto perfidus Doeg fraudulenter detulerit ad
Saulem, tum Davidem, tum Achimelechum ſacerdo-
tem, qui eum exceperat. Unde poſtea ipſomet ſævi-
ſſimo carnifice, quum ceteri tantum nefas exhorre-
rent, conſecuta ſit, Saulis juſſu, cædes ejuſdem ſacer-
dotis, cum familia tota, & aliorum ex eodem ordine,
LXXXV. cum viris & mulieribus, & parvulis, &
lactentibus, boveque, & aſino, & ove, civitatis ſa-
cerdotum Nobe; uno evadente Abiathar, filio Achi-
melech, qui funeſtum nuntium perferret ad David.
Sed obiter obſervandum, apud LXX. pro LXXXV.
poni CCCV. quo pacto legit etiam Lucifer *ſ*: à
Theodoreto *t* legi, CCCL. ab Antiocho *u* mona-
cho, CCC. omiſſis forſan quinque, qui minor nu-
merus eſt: ab Euthymio in argumento pſalmi CL.
Vulgata vero conſentit cum textu Hebræo & Chal-
dæo, atque Complutenſes & Regii codices habent
ὀγδοήκοντα πέντε.

Voces tituli priore tomo tractatæ. Occaſio & argumentum ſcribendi Pſalmi. r lib. 1. 21. 22 Doeg perfidia. Nefas tantum aliis exhorrentibus, in ſacerdotes ſævitia. Obſervatio in occiſorum numero. ſ pro Athanaſ. t in 1. Reg. 22 ut citatur ibi, in ſcholiis ad ed. LXX u in Pandect. homil. in 40.

Ergo continet pſalmus increpationem & impreca-
tionem in adeo impium & crudelem hominem, qui,
ne Regis gratiam perderet, ac facultatum jactu-
ram faceret, non dubitavit tam atrox ſcelus perpe-
trare. Alia ex parte ſibimet ſalutem præſagit Da-
vid, qui ſoli fidat Deo, ab eoque totus-totus pen-
deat. Hinc iſte intellectus à nobis elicitur cum Da-
D vide, quanta ſit malignitatis perverſitas, & quàm,
qui malignandi ſtudio tenentur, & id exercent, in-
felicem exitum ſortiantur, quanta ſit opus pruden-
tia & intellectu his, qui afficiuntur injuria. Digre-
di liceret hìc in aſſentatores & adulatores, & in eos,
qui, quæſtus cauſſa, jura omnia violant: poſſet-
que hiſtoria tota, ſecundùm tropologiam exponi,
aut allegoriam. Hoc præſtant Auguſtinus, Hiero-
nymus, Caſſiodorus, Hilarius, Nyſſenus *x*. De
priore argumento dicetur nonnihil in explanatione
pſalmi.

Pſalmi argumentum. Regis gratiæ & facultatum jactura quid poſſit. In Dei præſidio Davidis ſpes. Quanta ſit opus prudentia his, qui afficiuntur injuria. Tropologica & allegorica expoſitio. x Tract. 2. in Pſ. c. 13.

Extendunt pſalmi materiam Baſilius & Theodore-
tus, ut ſit quoque prædictio de furore Rabſacis, qui ex
Hebræis profectus, poſtea in ſervitutem adductus, im-
pietatemque diſcens Aſſyriorum, qui eum ceperunt,
blaſphemis in Deum verbis uſus eſt, ac fallaci oratione
conatus Judæorum exercitum perdere *y*. Monet Chry-
ſoſtomus, ordo in diſponendis pſalmis ſi ſervaretur,
hunc poſt XXXIII. collocari debuiſſe, cujus titulus
erat,

Materiæ hujus pſalmi extenſio. y 4. Reg. 18. 19. Eſa. 37. 4 De Ordine Pſalmi.

erat, *Davidi, quum immutavit vultum ſuum coram* A
Achimelech, & dimiſit eum, & abiit, ſed nos ibi de
Achis rege, ac de ſimulata inſania à Davide, ſermo-
nem eſſe docuimus. Unde fieret, ut poſterior potius
pſalmo XXXIII. locus deberetur.

Hujus exemplo pſalmi cum tertio collati, oſtendit
Hieronymus *a*, ubi de laudibus dicitur Dei, quod ſci-
licet pſalmorum generale argumentum eſt, hiſtoriæ or-
dinem non ſervari: ante enim de Doeg Idumæo, inquit,
legimus in Regum volumine, (qui titulus eſt quinqua-
geſimi primi pſalmi) quam Abſalon contra patrem ſur-
geret *b*, quod in tertii pſalmi titulo prænotatur. Hila-
rius præterea notat, quinquageſimi argumentum po-
ſterius eſſe: tamen præceſſiſſe, ut id quod *in finem in-
tellectus* præſcribitur, perfectis undique & abſolutis ſa-
cramentorum generibus poſſet intelligi, nempe poſt re-
miſſionem peccatorum, & ſanctificationem. Myſticè
dictum, ſicut & quum nomen *Achimelech*, quaſi dicas,
fratris mei imperium & domum, quam David ſcribitur
ingreſſus, accommodat ad CHRISTUM, qui factus
eſt corporis noſtri homo, & nos in ejuſdem corporis B
gloria cohæredes regni ejus: proditionem Doeg, ad Ju-
dam & Judæos, qui Pilato CHRISTUM tradiderunt
c: panes Propoſitionis, quos David guſtavit, ad Paſ-
cha inſtitutum à Chriſto *d*: gladium Goliæ oblatum,
ad arma quæ fortior Chriſtus diripuit *e*. Obſervaverat
Nyſſenus *f*, etiam præpoſterum ſecundùm hiſtoriam or-
dinem, meliorem tamen à Spiritu Sancto factum, ut
poſtquam didicerimus in quinquageſimo pſalmo myſte-
ria, quæ latent, tùm vero pœnitentiæ medicamentum,
exerceamur melius ad victoriam, nempe patientiæ,
quæ includitur præſenti pſalmo. Chryſoſtomus notat,
priores fere, qui adhuc præceſſerant, pſalmos, de re-
bus triſtioribus eſſe: præterea Davidem ipſummet ſic
pſalmos diſpoſuiſſe, ut in illis eſſent ii, qui peccatum
ipſius continent, ut tali commemoratione, & ſe accu-
ſaret in principio ſermonis *g*, & quæ rectè à ſe geſta
erant, modeſtè obtegeret.

a Amos c. 2. Pſalmorum generale argumentum. In Pſalmis hiſtoriæ ordo non ſervatus. b 2. Reg. 15. 9 Nomen Achimelech Chriſto accommodatum. Myſticæ adaptationes hujus pſalmi. c Matt. 27. 2 d 1. Reg. 21. 6 Matt. 26. 18. e Luc. 11. 22 Nyſſeni obſervatio. f Tract. 2. in Pſal. cap. 13. Chryſoſtomi. g Pro. 18. 17.

De myſtico iſtius pſalmi ſenſu, pro Antichriſto &
adventu ſecundo Chriſti, Caſſiodorus, Hieronymus
& Auguſtinus, de perſecutoribus Chriſti, eo fere C
modo quo Hilarius. Teſtatur vero Valentia R. Cha-
mi Barchinonenſem docuiſſe, quod David per ſuas per-
ſecutiones prævidit in ſpiritu omnes perſecutiones Meſ-
ſiæ. Illud poſtremo Chriſoſtomus rectè ſuggerit, mœ-
ſto ac lugubri argumento, nec cantionem odamve, nec
laudem aut hymnum, nec pſalmum, nec ejuſdem gene-
ris quidquam congruere, ac propterea nihil hujuſmo-
di in inſcriptione eſſe: quamvis poſtrema verba læ-
tas res enuntient. Convenit iſte pſalmus iis ad patien-
tiam communiendis, qui premuntur injuriis, inquit
Baſilius, ut intellectu utentes, finem rerum lætum
expectent; quod ſibi velle poſſunt tituli prima ver-
ba, *in finem, intellectus*. Annumerat Athanaſius *h*,
iſtum pſalmum iis, qui objurgant impios, & eos, qui
ſine lege vivunt, nimirum II. XIII. XXXV. & LII.
ſuadet etiam, ut ſi calumniam patiatur quis apud ma-
lum regem, videatque calumniatorem inſultantem, ſe-
cedendo recitet eumdem pſalmum: præterea, ſi quum
parvus eſſet, ante alios delectus ſit ad uſus fratrum, ut
non extollatur contra eos, ſed Domino qui elegerit,
eam gloriam imputet.

De Myſtico Pſalmi ſenſu. David per ſuas perſecutiones prævidit in ſpiritu Meſſiæ perſecutiones mœſto ac lugubri argumento, quæ non conveniant. Preſſis injuria ad patientiam communiendis pſalmus aptus. Hujus pſalmi adaptatio, & eum quibus annumeratio. h ad Marcellinum de interpr. pſalm.

Hanc ſecundam quinquagenam pſalmorum pertine-
re Thomas docet ad proficientes, ut priorem ad pœni-
tentes. Hugo ait iſtum reſpondere per antitheſin prin-
cipio præcedentis, hoc eſt pſalmo primo, quoniam agi-
tur de Antichriſto in iſto, in illo de Chriſto, & id-
circo terminari quinquagenam iſtam judicio & damna-
tione.

Hæc quinquagena ad proficientes prior ad pœnitentes pertinens.

Doeg Idumæus.) Alii legunt *Doec*, juxta textum
Græcum Δωήκ, ſed Hebraicè eſt דואג *Doeg*. Quare no-
tatio nominis, quam tradit Auguſt., ut ſignificet mo-
tum, & emigrandum, non congruit, nec facile radix
Hebræa ei aſſignabitur, ſed ut anxium atque ſollicitum,
pavidum, diſcruciatum. Hæc aptè in Doeg conveniunt,
& in quemvis proditorem, præſertim crudelem. Radix
eſt דאג *Daag*, quod verbum erat in pſalmo XXXVII. *i*
cogitabo pro peccato meo, אדאג *edag*; ubi Hieronymus,
ſollicitus ero. Ceterum, qui nunc *Idumæus* cognomi-
natur, Græcè etiam ἰδουμαῖος in hiſtoria Regum appel-
latur, juxta emendatos codices, Græcos, (nam Com-
plutenſes, Regii, & alii retinent eamdem vocem)
Σύρος *Syrus*, & Joſephus *k* natione Syrum facit, atque
Antiochus *l* monachus, & hoc loco Chryſoſtomus &
Nicetas *m*. Solo flexu unius litteræ idem Hebraicè *Sy-
rus* dicitur, & *Idumæus*, ארמי *aromi* per (ר) *reſch*
ſecundus, אדומי *adomi* per (ד) *daleth*. Suſpicatur
Agellius *Idumæum* vocari, non ex Idumæa, ſed quaſi
Adumæum ex Adommin, ubi terminus erat Tribuum
Judæ ac Beniamin, in cujus aſcenſu civitas ejus eſſet:
Saulem enim de ſua tribu Beniamin *n* potiſſimùm prin-
cipes habuiſſe, quos vocabat etiam filios Jemini *o*; &
Doeg unum de iſtis fuiſſe. Cur *Syrus* præterea ſit di-
ctus, cauſſam reddit, ut probro ei eſſet, tamquam
fraudulento: quod eſſent Syri fraudibus ac dolis infa-
mes: hucque alluſum videri per vocabulum רמיה *re-
miiah*, qui *dolus* eſt. Quid ſi dicamus appellatum quo-
que ſimili de cauſſa *Idumæum*; quemadmodum pro-
pter improbitatem quidam Hebræi *ſemen Canaan p*;
vel *patre Amorrhæo*, ac *matre Cethæa q*; vel *principes
Sodomorum*, & *populus Gomorrhæ r*? ſignificat *Idumæus*
B hominem ſanguinarium. Quid ſi aut *Syrum*, aut *Idu-
mæum*, quia apud illas gentes habitaverit, ſicut Obe-
dedom *Gethæus ſ*, qui quum Levita eſſet, Philiſtæus
eſſe non poterat ſed Hebræus *t*? ſed nec obeſt, ſi Sau-
lem alienigenæ quoque uſum opera affirmemus, ut ſæ-
pe facere principes alios videmus. Abulenſis *u*, &
& Caſſiodorus exiſtimant proſelytum fuiſſe, ex Idu-
mæo gentili Judæum. Refert R. Salomon *x*, ado-
leſcentem, qui renuntiavit Davidi Saulem à ſe inter-
fectum *y*, (qui tamen ea in re mentitus eſt, quum ip-
ſe Saul ſe interemiſſe ſcribitur *z*), quoſdam exiſtimaſſe,
fuiſſe hunc Doeg Idumæum. Refellit autem, quia
non eſſet auſus venire ad Davidem, quem adeo, ut
eſt dictum, offenderat. Andreas Gallus ordinis Præ-
dicatorum, Lyranus, Hiſtoria ſcholaſtica, Gloſſa or-
dinaria, Abulenſis *a*, credunt fuiſſe filium Doeg,
qui ſemetipſum interficiens, quum eſſet Saulis armi-
ger, filio ad Davidem miſſo, cum tali nuntio, armil-
la regis & diademate, gratiam Davidis eidem filio
conciliaturum ſe ſperabat; quemadmodum Cato Uti-
C cenſis hortatus eſt filium, ut ad Cæſaris clementiam
confugeret, in cujus tamen manus ne perveniret, ip-
ſe proprias ſibimet conſciverat. Quum autem idem
juvenis Amalecitem ſe eſſe dixit *b*, Abulenſis ait,
vel mentitum, ſicut & in eo, quod ſe Saulem occidiſſe
affirmavit; vel Amalecitas cenſeri quoque inter Idu-
mæos.

De nomine Doeg & genere. i verſ. 19. De voce Idumæus. Doeg Syrus appellatus. K 2. Antiq. cap. 13. l in pandect. m in orat. 10 Nazian. n Joſue 15. 7. c. 18. 17. o 1. Reg 22. 7 Syri fraudibus ac dolis infames. p Dan. 13. 56 q Ezech. 16. 5 r Eſa. 1. 10. Idumæus, de homine ſanguinario. Obededom Gethæus unde dictus. ſ 2. Reg. 6. 10 t Vatabl. opinio eſt hæc. u in Reg. 21. poſt q. 18. x in 2. Re. 1. Doeg iſtum, ad Davidem nuntium interfecti à ſe Saulis pertuliſſe, nonnullorum opinio: aliorum de filio ipſius. y 2. Reg. 1. 10 z 1. Reg. ul. 5 a 2. Re. 1. q. 2 Catonis Uticenſis ad filium exhortatio, ad Cæſaris clementiam confugiendi. b lib. 21. 5.

Appellatur Doeg in hiſtoria Regum *c*, *potentiſſimus
paſtorum Saul*: Græcè abſque *potentiſſimi* epitheto,
νέμων τὰς ἡμιόνους Σαοὺλ, *paſcens mulas Saul*: Hebr. אביר
abbir, *potens paſtorum Saul*. Chaldaicè, רב *rau*, *ma-
giſter*. Rejicit merito Abulenſis *d* dicentes, fuiſſe po-
tentiſſimum paſtorem: quia princeps eſſet inter ſapien-
tes, vel interpres Saul; qua in re videtur Hebræis
Lyranus conſentire: negat etiam lectionem aliam La-
tinam, Græcè ſimilem, *hic paſcebat mulas Saul*, quo-
niam hoc, inquit, non eſt de textu, nec habetur in
bibliis correctis, nec eſt veriſimile, quod ille, qui
D erat primus inter ſervos *e* Saul, paſceret mulas, vel
aliqua pecora. Ad hoc reſponderi poſſet, quod reſpon-
det ipſemet Abulenſis & Carthuſianus, quum *potentiſſi-
mus paſtorum* vocatur, non ideo ſic vocari, quod pa-
ſceret, ſed quia princeps eſſet conſtitutus ſuper paſto-
res; & antiqui etiam Reges vacabant agriculturæ, (ut
Ozias *f* præſertim) & pecori, unde majores proventus
colligebant. Editionem illam de *paſtis mulabus* ſequi-
tur Lyranus, & prodit Joſephus *g*: Rabbanus *h Came-
los* nominat: Ambroſius *i*, autem, Græcos ſequi ſoli-
tus, *mulas*. Nyſſenus *k* negans creatum à DEO mu-
lum, mulamve, quum ex commixtione diverſi generis
animalium gignatur, tropologicè infert Deum non eſſe
ſterilis, & quod nihil boni profert peccati cauſſam:
Deog eſſe Angelum malum, qui pertrahens nos ad ſce-
lera, quando viderit aliquem eſſe in domo veri ſacer-
dotis, cumque ſtimulis mulorum percutere nequiverit,
tunc nuntiat id principi malitiæ ſpiritus operantis in
filiis diffidentiæ.

c Lib. 1. 21. 7 Abulenſis refutatio. d in poſt q. 18 Lectio in textu Regū rejecta. e 1 Reg. 22. 9 Ad objectionem reſponſio. Antiqui reges agriculturæ vacantes & pecori. f 2. paral. 26 g 6. Ant. c. 13 h 1. Reg. 21. Ambroſius Græcos ſequi ſolitus. i in c. 6. Luc. K Tract. 2. in pſalm. 13. Mulum mulamve inter animalia à Deo creata, minime eſſe. Tropologica ex eo Nyſſeni illatio.

Venit David in domum Achimelech.) Hoc eſt no-
men ſacerdotis, non autem *Abimelech*, ut Græcè ta-
men habetur, niſi cum Theodoreto aſſeras, dupli-
ci eumdem nomine appellatum, quemadmodum Pſal.
XXXIII.

De nomine Achimelech & Abimelech.